

Proč Jeníček loupal perníček?

Tereza Šašinková

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza ŠAŠINKOVÁ**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Téma práce: **Vliv pohádek na děti**

Zásady pro vypracování:

Vyhledání literatury, formulace teoretické části práce, užší výběr literatury, příprava nástrojů empirického šetření (polostrukturovaný rozhovor), provedení výzkumu, shrnutí, analýza a interpretace výsledků, formulace závěrů, průběžné konzultace s vedoucím práce.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČERNOUŠEK, M. Děti a svět pohádek. Praha: Albatros, 1990. ISBN 13-858-90.

von FRANZ, M. L. Psychologický výklad pohádek. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-260-2.

GRIMM, J., GRIMM W. Pohádky. Praha: Odeon, 1988. ISBN 01-024-88.

HELDOVÁ, J. V říši obrazotvornosti. Praha: Albatros, 1985.

LURKER, M. Slovník symbolů. Praha: Euromedia Group k. s., 2005. Universum. ISBN 80-242-1588-8.

Vedoucí bakalářské práce:

prof. PhDr. Jiří Musil, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

12. února 2009

Termin odevzdání bakalářské práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 12. února 2009

L.S.

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UJIB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejího skutečného výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně

.....

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 17b Zveřejnění školních prací

(1) Vysoká škola na vydání své veřejně dostupné disertační, diplomové, bakalářské a říšské práce, u které proběhla obhajoba, v souvislosti s právními a jinými obhajobami prostřednictvím databáze školních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Zveřejnění, diplomové, bakalářské a říšské práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být až nejímání při pracovních drah předtím školou obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určení určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo v místě, kde se koná obhajoba práce. Každý si může u zveřejněné práce přizvat na své náklady výpisy, opisy nebo záznamy.

(3) Platí, že vydáváním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle těchto zákonů, bez omezení roz rozsáhlé úpravou.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících a právech autorství a o právních předpisech vztahujících se k němu (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 1:

(3) Do práva autorského také patří právo škola nebo školská či vzdělávací zařízení, včetně učitelů a studentů přijímat nebo nepřijímat kopírování nebo odborného zpracování, a výjimečně k vlastní potřebě dle vyhrazených zákonů nebo studentem ke studijním účelům nebo studijních pracovních úpravách z jeho právního vztahu ke škole nebo školské či vzdělávací zařízení (školské dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících a právech autorství a o právních předpisech vztahujících se k němu (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školská či vzdělávací zařízení mají na obvyklých podmínkách práva využití díla v rámci školního díla (§ 35 odst.

3). Copřími se autor takového díla vzdělávacího zařízení bez výjimky škola, učitel nebo student se při svých činnostech nacházejících v rámci školního díla podle ustanovení § 35 odst. 3 zúčastní rozhodnutí.

(2) Nemá se rozhodnutím podle odstavce 1 dílo školského zařízení považovat za dílo školního díla v rozsahu z právního vztahu škola nebo školské či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školská či vzdělávací zařízení jsou oprávněny předávat, aby jim autor školního díla zveřejnil jim dostupného v souvislosti s učebním dílem či poskytnutím licence podle odstavce 1 příležitostně přizvat ke své práci školní učitel nebo vyučovací dílo v podobě, a to podle odstavce 1, a) pokud školní dílo; přitom se předává bez újmy vzhledem k rozhodnutí školní nebo školské či vzdělávacího zařízení z učebního školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Ve své práci jsem se zajímala o vliv pohádek na děti a o celkové jejich působení. Jakým způsobem děti pohádky chápou, prožívají, jak si jejich obsah a poselství převádějí do reálného života. Pochopení jednotlivých postav a souznění s jejich chováním.

Také jsem se ale samozřejmě zaobírala teorií pohádek jako takových, jejich původem a vznikem.

Klíčová slova:

Kouzelná pohádka, fantastika, výchova, mýtus, dobro a zlo

ABSTRACT

In my thesis I dealt with an influence on fairytales on children and their overall effects. How children understand them and how they see the connection with a real life. To understand various characters combined with their behaviour.

I also wrote about the theory of fairytales, their origins and creation.

Keywords:

Magic fairytales, fantastick, training, myth, good and evil

Zde bych ráda poděkovala za velmi laskavé vedení mé práce a neutuchající povzbuzování panem prof. PhDr. Jiřím Musilem, CSc. Dále mé bývalé profesorce Mgr. Ludmile Hübschtové a panu Mgr. Eriku Gilkovi, Ph.D. za poskytnutí pomoci.

Samozřejmě také všem rodičům dětí, kteří byli nadmíru ochotní a vyšli mi vstříc, čímž velice usnadnili moji práci. Také dětem samotným za poskytnutí rozhovorů a báječnou spolupráci.

A v neposlední řadě si zaslouží dík také mí rodiče a přátelé, kteří mě podporovali.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 POHÁDKY, JEJICH VZNIK A PŮVOD	12
1.1 KOUZELNÁ POHÁDKA	12
1.2 TEORIE VZNIKŮ POHÁDEK	12
1.2.1 Mytologická teorie.....	12
1.2.2 Antropologická teorie	13
1.2.3 Migrační teorie	14
1.2.4 Historicko-geografická teorie	14
1.3 MARIE-LOUISE VO FRANZ A JEJÍ VÝKLAD PŮVODU POHÁDEK	14
2 DĚTI A POHÁDKY	16
2.1 POLARIZACE HRDINŮ V POHÁDKÁCH	16
2.2 DOBRO VERSUS ZLO.....	16
2.3 POHÁDKY A ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ	17
2.4 VÝCHOVNÝ ASPEKT POHÁDEK.....	18
2.5 FANTASTIKA V POHÁDKÁCH	18
2.6 ZÁVĚR	20
3 POHÁDKY	21
3.1 PERNÍKOVÁ CHALOUPKA	21
3.1.1 Verze od bratří Grimmů	21
3.1.2 Verze od Boženy Němcové	22
3.1.3 Smíšená verze.....	23
3.1.4 Výklad pohádky podle Michala Černouška.....	24
3.2 POPELKA.....	26
3.2.1 Verze od bratří Grimmů	26
3.2.2 Verze od Charlese Perraulta	28
3.2.3 Verze od Karla Jaromíra Erbena	29
3.2.4 Výklad pohádky podle Michala Černouška.....	31
3.3 SNĚHURKA A SEDM TRPASLÍKŮ.....	33
3.3.1 Verze od bratří Grimmů	33
3.3.2 Filmové zpracování od Walta Disneyho.....	35
3.3.3 Výklad pohádky podle Michala Černouška.....	36
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
4 OBECNÉ INFORMACE	39
4.1 CÍL VÝZKUMU.....	39
4.2 VÝZKUMNÝ VZOREK, ZPŮSOB VÝBĚRU A METODY VÝZKUMU.....	39
4.3 KOMUNIKACE, PRŮBĚH A KOMPLIKACE	40
4.3.1 Nastalé problémy.....	41

4.4	OVĚŘENÍ VALIDITY	41
4.5	ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	42
4.6	VYJÁDRĚNÍ K NEVYUŽITÝM OTÁZKÁM	42
5	VNÍMÁNÍ DOBRA A ZLA	43
5.1	VÝTVARNÉ ZTVÁRNĚNÍ A ROZLIŠENÍ DOBRA A ZLA.....	43
5.2	VLASTNÍ DĚTSKÉ PŘEDSTAVY O VZTAHU MEZI VLASTNOSTMI A VZHLEDEM.....	45
5.3	ZDŮVODNĚNÍ ZLA	45
5.4	VNÍMÁNÍ VLASTNOSTÍ POSTAV PODLE CHARAKTERU	46
5.4.1	Morální vlastnosti postav	46
5.4.2	Intelligenční schopnosti	47
5.5	MAMINKA VERSUS MACECHA	47
6	POHLED DĚTÍ NA CHOVÁNÍ JENÍČKA A MAŘENKY.....	49
6.1	LOUPAT, ČI NELOUPAT CIZÍ PERNÍK	49
6.2	PROČ JENÍČEK LOUPAL PERNÍČEK?	50
6.3	ULOUPNUTÝ PERNÍČEK	50
7	CHÁPÁNÍ VYŠŠÍHO PRINCIPU	51
7.1	VÍRA VE SPRAVEDLNOST.....	51
7.2	POCHOPENÍ VYŠŠÍCH HODNOT.....	52
8	A CO MUŽI?.....	53
9	ZAJÍMAVOSTI ZÍSKANÉ VÝTVARNÝM ZPRACOVÁNÍM.....	54
9.1	SNĚHURKA A SEDM TRPASLÍKŮ	54
9.2	ZTVÁRNĚNÍ MACECHY Z POHÁDKY O POPELCE	56
	ZÁVĚR.....	57
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	58
	SEZNAM OBRÁZKŮ.....	59
	SEZNAM PŘÍLOH.....	60

ÚVOD

Bez pohádek si jen málo lidí dokáže představit své dětství. Myslím, že většina z nás si ani neuvědomuje, jakou neocenitelnou službu nám tyto příběhy prokazují.

Jsou důležité, jak pro děti a jejich vývoj, tak i pro dospělé, kteří i v pozdějším věku čerpají z toho, co jejich posloucháním nabyli.

V pohádkách se skrývá spousta jinotajů, které za normálních okolností nejsou příliš vnímané, ale při důkladnějším čtení zjistíme, jaký poklad nám vlastně skrývají.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 POHÁDKY, JEJICH VZNIK A PŮVOD

Původ slova pohádka se vyvinul v obrozenecké době z polského slova *gadać*, tedy mluvit, vyprávět, tlachat, jak uvádí Mocná a Peterka v Encyklopedii literárních žánrů.

„Pod názvem pohádka se zařazují literární texty, které vznikly na základě rozmanité palety starodávných vyprávění, vstřebávajících při své pouti světem rozličné bájně představy lidstva, nadčasové životní pravdy, zejména věčnou touhu po naplnění dobra, a víru v kouzelnou moc slova“ (Čeňková, 2006, s 107)

1.1 Kouzelná pohádka

Nejstarším druhem pohádky je tzv. kouzelná pohádka. To je, jak uvádí Propp, ve své knize, pohádka ve vlastním slova smyslu. Jejím typickým znakem je podle Čeňkové zázračný obsah, nadpřirozený prostor a děj, který se odehrává mimo náš čas. Mocná a Peterka také uvádějí, že charakteristické pro ně je odvození z mýtů a obřadů iniciace, tedy zasvěcení, která jsou typická u přechodu z jedné životní fáze do další

1.2 Teorie vzniků pohádek

Současná folkloristika zkoumá původ a vznik pohádek. Dělí je do čtyř teorií vzniku, které jsou

- mytologická teorie
- antropologická teorie
- migrační teorie
- historicko-geografická teorie

1.2.1 Mytologická teorie

Tato teorie předpokládá spojitost mýtu s pohádkou. Z této teorie vycházel J.V. Propp. Podle něj se mýtus a pohádka neliší jen formou, ale i sociální funkcí. Propp označuje mýty jako pohádky prvobytných společností, nemůžeme je ovšem označovat ještě jako pohádky, jedná se o mýty. Ale mýty nejsou variantami pohádek, nýbrž výtvoři, jenž ještě neztratily spojení s raným stadiem vývoje.

Nejznámějšími sběrateli pohádek v mytologickém duchu byli Jacob a Wilhelm Grimmové, kteří v 20. letech 19. století začali vydávat sbírku pohádek Pohádky pro děti a

domov. V tomto souboru vydali adaptace lidových pohádek, jež považovali za zbytky indoevropských mýtů, jak uvádí Čeňková. Tato sbírka nebyla určena pro děti. A těšila se velké oblibě. Z toho vychází i celá mytologická teorie, že pohádky jsou pozůstatky indoevropských mýtů z dávné minulosti.

U nás podobným způsobem sbíral pohádky Karel Jaromír Erben, jehož sbírky Pověsti a báje také daly základ mnoha dalším adaptacím a interpretacím nám dnes dobře známých pohádek.

Co se týče ještě propojení pohádky a mýtu, tak Propp zde vidí paralelu. Podle něj je důležité studovat pohádky. Vychází při tom z mýtů jako takových, jelikož předpokládá, že nám mohou objasnit prameny mnohých pohádkových příběhů. Pohádka nám uchovávala stopy po zaniklých formách společenského a společného života.

Za předpohádkové útvary Propp považuje obřady, mýty, různé formy prvobytného myšlení a některé sociální instituce. Pohádka do sebe vstřebala některé prvky z těchto různých kořenů, proto z ní tedy můžeme částečně vycházet při představě tehdejšího života, zvyků, tradic a kultury. Propojení mezi pohádkou a mýtem je velmi úzké. Jak uvádí von Franz, mýty slouží jako mosty v případě, že nebudeme vědět, co nám pohádky sdělují.

„...někdy je totiž pohádka od vlastního kolektivního vědomí velice vzdálená“ (Franz von, 1998, s 177).

1.2.2 Antropologická teorie

Podle Čeňkové antropologická lidová pohádka je tvořena základními představami o postavách, situacích a dějové osnově čerpající z primitivních náboženských rituálů, výročí a animistických kultů. Podobné pohádkové situace vznikaly nezávisle na sobě v různých koutech světa, jejichž původ je v analogických náboženských představách, které vycházely z lidské psychiky. Tato teorie tedy popírá, že by pohádky měly nějaké své „prahnízdo“, ze kterého by se poté rozlétly do celého světa.

Základ pro tuto teorii podle Čeňkové nacházíme ve studiích primitivních národů.

1.2.3 Migrační teorie

Předpokládá místo vzniku pohádek, odkud se poté šířily dál. Za toto místo považuje Indii. Pohádky se podle této teorie šířily z Indie a putovaly od národu k národu a každé nové prostředí je nějakým způsobem formovalo. Podle Proppa jde vývoj pohádky cestou vrstvení, nabalování a nánosů, náhrady a významných přehodnocení.

1.2.4 Historicko-geografická teorie

Je rozvinutím migrační teorie a rozšířením místa vzniku pohádek na Egypt, oblasti obývané Kelty a území s arabskými národy.

Pohádky v historii zcela logicky cestovaly se svými nositeli. Je tedy jasné, že např. období křížových válek bylo pro rozšiřování pohádek naprostý ráj. Rytíři, kteří cestovali všude po světě, přiváželi orientální pohádky, a naopak pomocí nich se do orientu dostávaly pohádky jejich původní.

1.3 Marie-Louise vo Franz a její výklad původu pohádek

Marie-Louise von Franz se zabývala jungiánskou psychologií a z tohoto pohledu také zkoumala pohádky. Její přístup se liší od přístupu J. V. Proppa, který pohádku rozčleňoval na jednotlivé části, ze kterých poté vytvářel celek. Von Franz kontinuálně a v souvislostech popisovala, co z čeho vychází a z jakého důvodu se tak děje. Její výklad vycházel z výkladu symbolů a jejich naprosté znalosti do velké hloubky. V tomto se lišil přístup k pohádkám samotným. Teorie jejich vzniku se ovšem v základu moc nelišila. J.V. Propp vycházel hlavně z teorie mýtu a z hlediska postupného nabalování faktů. Marie-Louise von Franz vychází z lokální legendy nebo pověsti.

Určitý příběh, který se váže k nějakému místu a člověku, je vyprávěn. A to delší dobu. Tím dochází k úpravám a příběhu o nové události, které se staly krátce před tím nebo krátce potom. Jsou nacházeny souvislosti a spojitosti mezi těmito událostmi. Příběh se neustále obohacuje. Vlivem času se podle von Franz také přidružují různé místní pověry o magických bytostech, které se v okolí vyskytují. Lidé tedy projikují do příběhu vlastní představy, a ten tím získává na objemu.

Tímto procesem ovšem legendy nedegenerují, právě naopak. Stávají se z nich hutnější a kvalitnější příběhy, obohacené o nové roviny, které jež dále rozvíjejí. Marie-Louise von

Franz uvádí, že podle ní jsou původní typy lidových příběhů pravděpodobně místní pověsti, parapsychologické příběhy a zázračné příběhy, jež se dají odvodit od vpádů kolektivního nevědomí v podobě halucinací v bdělém stavu. Podobně uvádí i Propp, že to, co se vypráví, lidé dříve opravdu dělali, a to co nedělali, si představovali.

Tímto způsobem obohacování se stává z legendy nebo pověsti příběh.

Dalším důležitým momentem je situace, kdy přesně dané historické postavy, kterých se skutečnost týkala, se mění na bezejmenné hrdiny. V tomto okamžiku se z místní legendy či pohádky stává obecný příběh, který již není vázán na jednu konkrétní osobu. Začíná tedy putovat po různých místech, kde si k jejímu základu mohou přidat nová fakta. „...*pohádky jsou abstrakce. Jsou to abstrakce místních pověstí, které nabyly zhuštěné a kristalizované podoby, a tak mohou být předávány dál a dají se také lépe zapamatovat, protože se lidem líbí*“ (Lüthe in Franz, 1998, s 174).

Samotné základy mýtů a příběhů pak podle von Franz vznikaly jako individuální prožitky při vpádech z nevědomí. A to se stávalo buď ve snu nebo při bdělé halucinaci. Poté se na tyto příběhy nabalí místní zvyklosti a víry a předávají se z generace na generaci. Putují dále, až se z nich stanou klasické legendy, nebo pohádky, které opět mohou někde najít svůj domov a jsou přijaty za vlastní. Jsou obohaceny o lokální historické skutečnosti, a tak se z obecného příběhu opět stává místní pověst, nebo legenda. Všechno se tedy navzájem prolíná a vlivem historie a nabalování vzniká pohádka.

2 DĚTI A POHÁDKY

Základní funkcí pohádek je podle Černouška vnést smysl a řád do dětem nesrozumitelného, téměř chaotického světa. Do světa dospělých, kterému děti, obzvláště v předškolním věku, ještě nejsou schopny rozumět. Dát smysl tomu, co se kolem nich děje. Děti totiž chápou svět úplně jiným způsobem, než dospělí. „*Možná proto vznikly pohádky – jako můstky, které přemostují propast mezi dospělým a dětským způsobem myšlení*“ (Černoušek, 1990, s 8).

2.1 Polarizace hrdinů v pohádkách

Děti potřebují pro pochopení světa jasné a konkrétní impulsy. Objevení a popis celé šíře lidského chování a vlastností je pro ně téměř nemožné, proto je v pohádkách velice důležité to, že jejich postavy vystupují zcela jednoznačně. Jde až o určitou absolutnost vyskytujících se postav. Ty jsou buď naprosto dobré, nebo naopak naprosto zlé. Nic mezi tím. Síla protikladu a jednoznačnosti je zde absolutně nutná, jelikož v jiném případě by byl dětský čtenář zmaten a dost možná, že by se síla a kouzlo pohádek úplně ztratilo. Pohádka má totiž vysvětlovat dětskému čtenáři základní věci. Skrytě svým obsahem působí na jeho podvědomí a sděluje mu, co je špatné a co dobré. A i když jsou tato poučení nepřímá, musí být pochopitelná. Pohádka převádí skutečný svět do verze, která je pro dítě daleko srozumitelnější. A to právě díky jasné polarizaci hrdinů.

2.2 Dobro versus zlo

V neposlední řadě pohádky dávají dětem optimistický pohled na svět. Že i přes všechno zlo na světě nic není nikdy ztraceno. Zde vidíme jasný příklad v Popelce. Kolikrát by mohla v reálném životě utéct, ublížit sestřím, popřípadě zahořknout. Ona to neudělala. Nebyla zlá a osud ji za to spravedlivě odměnil. Když vezmu v úvahu českou filmovou verzi, která je mi osobně mnohem sympatičtější, protože Popelka se zde mnohem víc přičiní o vlastní štěstí, než v knižní předloze. Dává to dětem signál, aby neztrácely naději. Bojovaly v životě a věřily, že i na ně čeká štěstí, tak jako na hlavní hrdiny v pohádkách.

Už jenom z tohoto důvodu by měly být pohádky povinné pro všechny. Víra v dobro, naději a spravedlnost. To jsou velice důležité hodnoty pro lidstvo jako takové. A to je další věc, kterou pohádkám nelze upřít. A tedy vštěpování hodnot. V každé klasické pohádce je

dobro odměněno a zlo potrestáno. Kdyby si to do dospělosti pamatoval každý, zřejmě by svět vypadal úplně jinak.

Ovšem vnímání dobra a zla dětmi je podle Černouška velice závislé na ztotožňování se dětmi s danou postavou. Dítě se ztotožňuje s kladným hrdinou, protože jedná přímočaře, jednoduše. Dítě se neptá, jestli chce být dobré nebo zlé, ale komu se chce podobat.

Ruku v ruce s dobrem a hodnotami jde i spravedlnost, která je nutná v každé pohádce. Vštěpuje dětem základní vzorce chování. Ukazuje jim, jak se mají chovat, že zlo bude potrestáno a dobro odměněno. Vždyť i ono známé „pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí“ zní pohádkově. A jako dítěti mi to pokaždé skutečně pohádku evokovalo. A přece tato věta není určena dětem. Vždyť i na prezidentské standartě máme již od roku 1918 nápis „Pravda vítězí“. Toto jsou hodnoty, které v pohádkách naprosto nepochybně najdeme, ale náš národ je přijal za své, čímž dal najevo, že takové věci je třeba ctít. Což se nám pohádky snaží vštěpovat. Je ovšem velká škoda, že tyto hodnoty jsou mnohdy často velice opomíjeny. Možná i proto, že lidé zapomněli na své dětství a pohádky.

Konečný efekt spravedlivosti osudu je tedy velice důležitý, probouzí v dětech víru, že i ony zažijí spravedlnost a dočkají se svého ... a žili šťastně, až do smrti. A že pokud se budou chovat správně, nezůstane to zapomenuto a v životě se jim to jednou vrátí. Tím se nám prolíná pohádka se základními lidskými hodnotami. Něco podobného se dozvídáme i z Kantova kategorického imperativu, a to je filosofie těžšího kalibru, a ne každý se k ní dostane a zná ji. Ovšem pohádky, znají snad všichni.

2.3 Pohádky a řešení problémů

Pohádky pomáhají dětem řešit problémy. A to jejich vlastní, které vyvstávají spolu s růstem. Nedávají sice přesný návod, jak řešit tu, či onu situaci, ale snaží se děti navádět na správný směr. „*Děti, jimž se pohádka vypráví, se okamžitě s dějem identifikují a svým citem příběh prožívají zcela naivně... Funguje to přesně tak, jak má – příběh zprostředkovává životní model, který povzbuzuje, oživuje a nevědomě upomíná na všechny pozitivní životní možnosti*“ (Franz von, 1998, s 51). Tím pádem se děti z pohádky mohou poučit, vzít si z ní příklad. Ztotožnit se s některou z postav a procházet s ní řešením jejího problému. Proto mohou řešit také svůj vlastní rozpor. Výsledný stav dětem napomáhá k vývoji, osob-

nímu růstu a celkovému dospívání. Děti v sobě nemají takový zmatek, jelikož si problém vyřešily prostřednictvím pohádkové postavy.

2.4 Výchovní aspekt pohádek

Další důležitá věc, kterou pohádka dítěti poskytuje, je poučení, určitý druh výchovy. Tady tento prvek využívají i rodiče, kteří některé situace z pohádek používají k lepšímu pochopení dítětem. Každý z nás jistě zná varování typu: „nesmíš nikomu otvírat, víš přece, jak to dopadlo s těmi neposlušnými kůzlátky v pohádce“, „s nikým se nebav, víš, co se stalo Červené Karkulce“, atd.

Pro rodiče jsou tato přirovnání velice výhodná, jelikož dítě z příběhu ví, co se stalo hrdinovi a logicky určitě nebude chtít být sežráno vlkem, nebo něco podobného. Takže jednoduše, bez velkého vysvětlování pochopí, proč se nemá bavit s cizími lidmi. Děti to na základě znalosti z pohádky pojmu a zachovávají se tak, jak mají. *„Svými symbolickými příběhy pohádky poutají pozornost dětí, vzbuzují jejich zvědavost a zvidavost, podněcují představivost a tím napomáhají rozvoji inteligence a poznání vůbec“* (Černoušek, 1990, s 25).

2.5 Fantastika v pohádkách

V pohádkách má své nezastupitelné místo i kouzelnost a fantastika. Ovšem pojem kouzelnost je podle Heldové velice často spojován pouze s pohádkovou kouzelností jako takovou. Kouzla, která se dějí v pohádkách, vysvobozují hlavní hrdiny a pomáhají jim.

Nyní máme na mysli fantastiku jako takovou. Ta, která „ovládá“ dětské myšlení v nižším věku. Fantastiku si můžeme představit, jako něco mezi fantazií, představivostí a dětskou dedukcí závěrů, které probíhají v reálném světě a ony si je vysvětlují. Zvláště to poslední je důležité zdůraznit, jelikož pokud se bavíme o fantastice, nemluvíme pouze o četných výmyslech a zcela nelogických a s realitou nesouvisejících situacích.

Fantastika jako taková se v pohádkách přímo nevyskytuje. Je to spíše výplod dětské mysli. Vyústění příběhu, které se odehrává v pohádkách a jejich převedení do reality.

„...u dítěte zůstávají některé hranice dlouho křehké a neurčité. Hranice oddělující od smyšleného to, čemu říkáme skutečnost, ...“ (Heldová, 1985, s 27)

Fantastika tedy aktivizuje dětské přemýšlení a vede jej k vytváření neskutečných situací, které se odehrávají pouze v hlavách dětí. Z toho důvodu bývá podle Heldové někdy zatracována, protože u dětí brzdí vytváření reálného obrazu skutečnosti.

Ovšem není tomu úplně tak, jelikož logické uvažování a fantastika se mohou krásně doplňovat. Při jakékoliv hře si děti musí vymyslet naprosto reálnou situaci, která se v běžném životě často vyskytuje. Úplně stejně tak ovšem mohou vytvářet situace, se kterými se nikdy nesetkají, ovšem obohacují jejich vnímání a zkušenosti. Děti nejsou hloupé a využíváním jak skutečnosti, tak obrazotvornosti, která je s fantastikou úzce spjata, je schopno rozvíjet samo sebe. Dítě zjistí hranice těchto oblastí a naučí se v nich pohybovat tak, jak má.

V tomto případě se nebavíme přímo o pohádkách, ale o skutečnostech, které pohádky způsobují tím, jaký mají na děti vliv. Obohacují je množstvím nereálných situací, jenž by se nikdy nemohly stát. Děti je přijímají a následně se snaží využít a možná občas i zneužít to, co jim pohádka dala.

Fantastika se ovšem nevyskytuje pouze v pohádkách, ale i ve spoustě knih pro mládež a dospělé. Také její podoba není stálá. Proměňuje se se zemí a dobou vzniku. Vždyť i kapitán Nemo byl ve své době čiré fantaskno. A dnes pro nás ponorky nejsou ničím záračným. Pouze velice důmyslným strojem, který lze vyrobit.

Ovšem nemůže fantastika dítěti způsobovat trauma? Nemůžeme mu čtením pohádek způsobit nějakou nenapravitelnou újmu. Samozřejmě, že ano. Ale pokud budeme, podle Heldové, pohádky číst s citem a nebudeme klást důraz na přesné vykreslování děsivých situací, je riziko minimální. Umí se dítě vyrovnat s tím, když se v pohádkách vyskytuje podobná situace jako ta, kterou zažil? Nemělo by dítě číst pouze příběhy, které jsou natolik vzdálené od reality, že riziko jakékoliv újmy by bylo minimální? Ovšem zajímaly by potom pohádky ještě vůbec někoho? Kdyby i ta trocha, která ji spojuje s realitou a která je tak důležitá vymizela? Tím, že se budeme snažit dítě všemožně chránit před jakoukoliv situací, která by mu eventuelně mohla způsobit otřes, mu v růstu příliš nepomůžeme. Naopak bychom podle Heldové takové situace dětem měli servírovat. Ovšem s citem a mírou.

„A zase je třeba dbát, aby toto uvádění probíhalo stále citlivě, vyváženě, s ohledem na osobu i životní podmínky dítěte, aby se neustále přizpůsobovalo nepředvídatelným okolnostem.

A právě tuto úlohu nezbytného uvádění splňuje (vedle dalších prostředků) v oblasti jazyka pohádka, ať již stará, nebo moderní“ (Heldová, 1985, s 79).

2.6 Závěr

Toto všechno se dozvídají děti z pohádek. Ať už vědomě nebo nevědomě. Tím, že bychom jim je nečetli, bychom jim mohli velice zkomplikovat jejich růst a vývoj. Jelikož, i když to na první pohled není znát a děti samy si to zřejmě ani neuvědomují, pohádky mají nezastupitelné místo v tomto období vývoje. Do lidí se ukládá vše, co prožijí, a časem se jim to vrací. A i když okamžitě nepochopíme, co nám pohádky sdělují, v určité fázi života to jistě zúročíme.

A pokud zmiňujeme čtenou pohádku jako takovou, myslím, že zdůrazňovat potřebu pohádek už jenom z hlediska společně tráveného času je naprostá banalita. Všem musí být jasné, že dítě raději uslyší pohádku od svého rodiče, než z rádia či televize.

3 POHÁDKY

3.1 Perníková chaloupka

Pohádka o sourozenecké solidaritě a soudržnosti, jak uvádí Černoušek. Tato pohádka má několik různých variant, které se liší, ale spíše jen v okrajových záležitostech. V podstatě jsem se setkala se 3 variantami. První v podání bratří Grimmů, druhá od B. Němcové a třetí je jakási směs těchto dvou příběhů

3.1.1 Verze od bratří Grimmů

Nyní se budu zabývat variantou od bratří Grimmů, kterou jsem čerpala z knihy Pohádky (Grimmové, 1988). Jedná se o překlad klasických německých pohádek s minimem úprav a stylizace pro děti. Proto si myslím, že tento text bude mít větší validitu z hlediska zkoumání příběhu.

Na počátku se setkáváme s otcem, který má dvě děti a zlou ženu. V tomto případě dokonce nejde ani o macechu, která se v pozdějších úpravách objevuje.

Příběh tedy začíná. Chaloupka, ve které děti s otcem a matkou žijí, je v lese, respektive na kraji lesa, protože otec je dřevorubec. Rodina je chudá, dokonce tak, že nemá ani co k snědku, a otec dětí je pod vlivem zlé matky. Ta mu přikáže, aby děti odvedl do lesa, a on ji poslechne a děti odvádí hlouběji do lesa. Tedy tajemného místa plného nejrůznějších nástrah a nebezpečí. Poprvé se děti vrátí, díky důmyslnosti Jeníčka, který po cestě hází kamínky, pomocí nichž najdou cestu zpět domů. Podruhé se jim to již nepodaří a děti zůstávají ztraceny v lese. A samy. Po třech dnech strávených v lese je holubice zavede k chaloupce, která je postavená celá z jídla. Tedy naprostý opak situace, na kterou byly zvyklé doma. Dokonce se zde setkají i se zpočátku hodnou babičkou, která jim dá najíst a chce se o ně postarat. Ale z té se později vyklube zlá ježibaba. Děti jí důvěřují, což se jim vymstí. Zlá baba děti chytne a chce je sníst, ovšem ty ji přelstí a utečou. Při cestě zpět musí překonat ještě jednu překážku, a tou je velká řeka. Přes ni jim pomůže kachnička, která děti převezde na druhý břeh. Poté najdou cestu zpět domů, do chaloupky, kde už je jenom jejich otec, protože zlá matka zemřela. To je možno chápat jako trest za její dřívější chování.

Nyní bych se ráda vrátila k symbolické rovině příběhu. Celou pohádkou se jako bílá nit vine linka, která nám bílou barvu neustále připomíná. Na první pohled to tak možná

nevypadá, ale při podrobnějším zkoumání zjistíme, že je to skutečně tak a mnoho klíčových momentů je zde s touto barvou spjatých. Ještě je důležité poznamenat, že bílá barva symbolizuje čistotu, dokonalost, ale i ženský princip. Kladný ženský princip nám v pohádce chybí. I pokud bychom přijali variantu o mrtvé mamince a zlé maceše, děti poznaly mateřskou lásku ještě před začátkem příběhu a v našem ději se již více neobjevuje.

S touto barvou se poprvé setkáváme, když Jeníček jde v noci sbírat zářivé křemínky, kterými chce označit cestu zpět domů. Tedy použit je jako prostředek k záchraně. Poté, když odchází z domu, Jeníček se ohlíží a říká, že vidí na střeše své bílé koťátko, a při tom trouší křemínky na zem. Jejich pomocí se dostanou zpět domů, jelikož je osvítí bílý měsíc a v noci jdou krásně vidět. Podruhé, když odchází z domu, vidí bílou holubičku. Ovšem tato cesta už pro děti končí špatně, jelikož se domů již nevrátí a zůstanou ztraceny v lese. Po třech dnech bloudění uvidí na stromě krásného bílého ptáčka, který je přivede k perníkové chaloupce. Tedy vyhladovělé děti, které jsou utmáceny, přivede k domku celému z jídla. Poté se aktivita přesouvá na děti, které musí prokázat i vlastní důvtip a snahu zachránit se. S bílou se setkáváme až téměř na konci příběhu, kdy se děti dostávají k řece, přes kterou nelze přejít. Převeze je bílá kachna a ony stanou na druhém břehu řeky, kde najdou svoji chaloupku s tatínkem. Toto je asi nejzřetelnější moment, kdy děti zachrání něco „jiného“, a bez této pomoci by byly ztraceny.

Takže když si to schematicky shrneme, bílá barva dětem nejprve pomůže vrátit se zpět domů, poté jim zachrání život tím, že je zavede k perníkové chaloupce, tedy dostatku jídla, a nakonec je převeze na druhou stranu řeky, kde nachází opět svůj domov.

Abychom ovšem veškerý spád a akci pohádky nepřisuzovali jenom zázračným okolnostem, které děti neustále zachraňují, neměli bychom zapomínat na jejich vlastní iniciativu. Ta je patrná v první části příběhu, kdy Jeníček velice chytře sesbírá kamínky, kterými značí cestu zpět domů. Kamínky sice svítí bíle, ale bez jeho nápadu, házet je na cestu, by to nebylo nic platné. V druhé části příběhu je aktivnější zase Mařenka, která přelstí ježibabu a strčí ji do pece, čímž zachrání sebe i Jeníčka před smrtí. Obě děti se tedy na záchraně podílejí stejně a po celou dobu drží při sobě, pomáhají si a navzájem se podporují.

3.1.2 Verze od Boženy Němcové

Ještě dříve, než se pokusím rozebrat zpracování této pohádky od Boženy Němcové, myslím, že je na místě podotknout, že si pohádky ve velké míře upravovala a pozměňovala.

V této variantě se tedy setkáváme s Honzíčkem a Maruškou, kterým jejich vlastní maminka umřela a tatínek se znovu oženil. Macecha děti neměla ráda a donutila otce, aby se jich zbavil. Do těchto míst se nám pohádky shodují, pouze s rozdílem, že zde je zlá už macecha nikoliv vlastní matka. Rozdíl nastává při zavedení dětí do lesa. Již první pokus rodičů zbavit se dětí se zdaří a děti zůstávají v lese samy bez pomoci. Také se zde vůbec neobjevují symbolická znamení, která děti provázejí a pomáhají jim na jejich cestě. Tady máme ono známé lezení na strom, ovšem s tím rozdílem, že na strom leze Maruška jakožto starší a odvážnější z obou sourozenců. Leze na strom, rozhlíží se a vidí světýlko. Poté těší menšího Honzíčka, který se bojí. Tímto způsobem se děti dostanou k chaloupce. Tedy žádné znamení, ale také žádná symbolika třetího dne záchrany. Když se dostanou k chaloupce, Maruška se opět jeví jako vyspělejší, jelikož se zdráhá „loupat“ perníček bez dovolení. Honzíček to nebere v potaz a leze na střechu.

V nastávající části se objevuje největší rozpor v obou pohádkách, jelikož v této variantě se vyskytuje bába, ale i dědek, a děti vůbec nejsou chyceny, tudíž stihnout utéct ještě dříve, než by jim hrozila smrt. Děti jsou sice zpozorovány, ovšem nechyceny. Začne je pronásledovat dědek. Ten sice jedná na příkaz báby, ale pronásledovatelem je on.

Zde se ovšem opět vyskytuje podobnost, jelikož dětem pomůže „tajemná“ plečka lnu, která dědka nejprve zdržuje a poté ho pošle opačným směrem, než Honzíčka a Marušku. Jistě není třeba zmiňovat, že určitě není náhoda, že tajemná plečka je právě žena a nikoliv muž. Poté se děti dostanou bezpečně domů a žena zmizí.

Nevyskytuje se zde dovětek o tom, co se stalo s macechou. Zda umřela, či žila s rodinou dále. Také podstatně lépe dopadli dědek s babkou, protože žádný z nich nebyl hozen do pece.

Nadpřirozeno se nám zde objevuje právě v postavě plečky lnu, která dost možná symbolizuje jejich zesnulou vlastní matku.

Celkově se zde objevuje menší množství symbolů a celý příběh je pohádkovější a více přijatelný pro děti.

3.1.3 Smíšená verze

Poslední, třetí varianta, která je nejznámější, vznikla sloučením obou těchto příběhů dohromady. Z každé si vzala něco a spojila to v jeden celek, který je dnešní děti znají nej-

více. Obě pohádky se společně překryly a vytvořily novou. Samozřejmě, že i tato se v detailech liší, ale základ je stejný. V první části zůstal dominantní Jeníček, ovšem ne v tom směru, že by značil cestu kamínky, ale přebral iniciativu v hledání nového domova v lese. Je to tedy právě on, kdo leze na strom a hledá světýlko, které je přivede k perníkové chaloupce. Žádný tajemný ptáček, ale vlastní snaha dětí. Ovšem u perníkové chaloupky jsou děti chyceny a uvězněny, a to pouze ježibabou a bez dědka. Nevyskytuje se zde ani žádná nadpřirozená postava, která děti na konci zachrání. Tento prvek vymizel úplně. Celkově je v příběhu menší množství symboliky, která se časem zřejmě postupně vytrácela. Ubylo surovosti, jelikož zlá vlastní matka byla nahrazena macechou, která na konci příběhu zřejmě ani neumře. Naopak přibylo jisté pohádkovosti, která z příběhu dělá pohádku pro děti.

3.1.4 Výklad pohádky podle Michala Černouška

„Ve své podstatě je Perníková chaloupka o pozitivních hodnotách sourozeneckého přátelství, vzájemné solidarity, která vzniká tlakem neblahých okolností, do nichž jsou hrdinové vrženi“ (Černoušek, 1990).

Černoušek vidí skryté nebezpečí a zároveň ponaučení z pohádky v regresi a jejím uvědomění a pochopení následků svého chování.

Děti v lese naleznou dům, který je celý z jídla. Přestává platit ono známé bez práce nejsou koláče. Jídla je mnoho a bez práce. Nachází zde paralely v jednání dokonce i v místech, kde děti začínají chaloupku konzumovat. U komína. Doslova tedy požívají nalezenou střechu nad hlavou. Jeníček a Mařenka jsou vystaveni obrovskému nebezpečí nekontrolovatelného uspokojování hracího pudu. Tento pud v původním domově nebyl uspokojován, jelikož jejich chaloupka byla chudá a naprosto bez jídla. Navíc se zlou macechou. Nyní se děti dostávají k domu, který je možné celý zkonzumovat a dokonce se zde nachází i zpočátku hodná „babička“. Neustálé ulpívání na primitivních vztazích ke světu znamená nerůst, nevyvíjet se. Proto tady číhá nebezpečí.

„V pohádce je konfrontován nadbytek s nedostatkem. A také pohádkové dění velmi moudře ukazuje, že žít v přebytku je stejně nebezpečné a duševně mrzačící jako žít v nedostatku“ (Černoušek, 1990).

Podle Černouška celý příběh končí vítězstvím dobra. Převezeno, končí tedy probuzením k realitě obou sourozenců. Uvědomí si, že přilnout k nejnižším pudům a dále se nerozvíjet není vůbec správné a neprospívá jim. Zde jsou od tohoto nebezpečí odrazeni hlavně zlou ježibabou, kterou nakonec přelstí. Ale i tak poté z perníkové chaloupky utečou a vrátí se domů za svým otcem a k „normální“ chaloupce a životu, ve kterém se budou muset sami snažit a zajišťovat si obživu vlastníma rukama.

Také je důležité zmínit, že pohádka dětem vysvětluje nutnost spolupráce. Jeníček a Mařenka by se nikdy nezachránili, kdyby po celou dobu nedrželi při sobě. Dost možná by zemřeli již v lese, ale určitě by nepřelstili ježibabu a nedostali se tak z jejich spár a nepodařilo se jim vrátit zpět.

„Pohádka o perníkové chaloupce je příběhem vývoje dětské psychiky od závislosti k nezávislosti, od sobeckosti ke vzájemnosti, od egoismu k solidaritě. Překonají-li děti úspěšně různé nástrahy růstu, nebudou se muset obávat, že se ztratí v hlubokém lese. Nebudou tolik fascinovány zázrakem z perníku a uvědomí si, že snadno získané věci se snadno ztrácejí“ (Černoušek, 1990).

3.2 Popelka

Pohádka O Popelce je všeobecně známá. Její původ je zřejmě někde v Japonsku, odkud se dostala do Evropy. Jejích několik variant je z různých států. Příběhy se také liší v provedení, míře surovosti i v prostředí, do něž jsou zasazeny. Podařilo se mi najít tři varianty této pohádky, která má původ v jiné zemi.

První tradičně pochází z germánských zemí a zaznamenali ji bratři Grimmové, další od Charlese Perraulta z Francouzských pohádek, jejíž přesný název zní Popelka aneb skleněný střevíček. A třetí varianta je slovanská, konkrétně z knihy Karla Jaromíra Erbena Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských. Pohádka O Popelce je jediná, kterou se mi podařilo nalézt ve třech variantách. Samozřejmě, že každý sběratel si příběh upravil tak, aby co nejvíce vyhovoval jejich národním zvyklostem a době, ve které žil. Jak jsem již výše poznamenala, příběhy se liší mírou stylizace, úprav, ale také např. v módě, která ovlivnila hlavně francouzský příběh, kde je její vliv více než patrný.

3.2.1 Verze od bratří Grimmů

Začnu opět variantou od bratří Grimmů. V tomto případě si netroufám tvrdit, který příběh je „nejsurovější“, čímž myslím opravdovost a věrohodnost původního příběhu, jelikož původní příběh, který jak jsem již zmínila, zřejmě pochází z Japonska, se mi nepodařilo nalézt. Nebyl to ovšem ani můj záměr.

Na počátku příběhu se opět setkáváme se smrtí vlastní matky. Otec Popelky se znovu ožení a vezme si zlou ženu se dvěma dcerami. Její dcery „*v tváři byly bílé a hezké, ale srdce měly ošklivé a černé*“ (Grimmové, 1980, s. 42). Jsou tedy dohromady tři. I toto číslo se může lišit v ostatních verzích.

Sestry neměly Popelku rády a zle se k ní chovaly, stejně jako její nevlastní matka. Jednou, když otec jel do města a ptal se každé, co jim má přivést, sestry chtěly drahokamy. Popelka, co mu cestou zavadí o nos. Přivezl jí lískový prut. Ona jej zasadila na hrob matky.

Nyní se pojďme podívat na symboliku této části. Místo porostlé lískami symbolizuje sakrální půdu, lísky také dodávají sílu a zdraví. A Popelka jej nezasadí na nějaké obyčejné místo, nýbrž na hrob své matky. Tím si vytvoří vlastní útočiště, kde je v bezpečí a nemůže se jí zde nic stát. Není divu, že poté, co líska vyroste, sedává na ní každý den bílý

ptáček. Tedy dost možná převtělení její zesnulé matky, jelikož ptáci bývají vysvětlováni jako duše zemřelých a bílá barva je symbol světla, čistoty a také ženský princip. Proto je toto místo pro Popelku i příběh velmi důležité. Popelka zde nachází jakousi oázu pro svou duši i tělo. Navíc onen ptáček na lísce byl kouzelný a splnil Popelce každé přání, na které jenom pomyslela. Takže úplně stejně, jako Jenička a Mařenku provázela a zachraňovala bílá barva, respektive zřejmě jejich převtělená maminka, tak to samé činí pro Popelku bílý ptáček, potažmo bílí holoubci.

Dále se nám v příběhu objevuje pozvání na ples, kde si princ chce vybrat svou nastávající nevěstu. Popelka by šla ráda a sestra jí také slíbí, že když splní úkol, tak může jít s nimi. Tím úkolem je přebrat čočku od popele. Popelce přijdou na pomoc nejprve dvě bílé holubice, poté hrdličky a nakonec všichni ptáčkové. Takže opět přichází pomoc od zvířat, jejichž symbolický význam je nám více než jasný. Samozřejmě, že Popelce pomohou a ona úkol splní správně a včas. Ovšem zlá macecha své slovo nedodrží a Popelka dostane další úkol. Stejný, ovšem ještě ve větší míře. Nyní jí opět pomohou ptáčkové a ona je hotova ještě dříve než poprvé. Není jí to ale nic platné, jelikož macecha opět lhala a Popelku nikam nepustí. Nyní již odchází na ples, a bez ní. Popelka je nešťastná a jde poprosit lísku o pomoc. Ta jí pomůže a dá jí krásné šaty, ve kterých jde Popelka na ples.

Nyní začíná fáze, kdy Popelka jde třikrát na ples, kde se do ní princ zamiluje. Princ Popelku pokaždé pronásleduje a snaží se zjistit, kam utíká, ovšem nikdy ji nedohoní. Toto se opakuje po ony tři večery. Právě třikrát princ uteče a schová se mu, takže ji nemůže najít. Trojka je číslo mužského principu. Popelka jde tedy na ples proto, aby získala prince, tedy svého vyvoleného muže. Potřetí princ natře práh smůlou v domnění, že se jeho krásná princezna přilepí a nebude moci utéct. Popelka ovšem pouze ztratí střevíček, který princ najde.

Poté, co jej najde se rozhodne dívku nalézt. Chodí od domu, k domu a nechává ho vyzkoušet každé dívce. Nakonec přijde až k domu Popelčina otce. Střevíček si nejprve zkouší její nevlastní sestry, které neváhají se zmrzačit. Jedna si uřeže patu a druhá palec. Ovšem díky dvěma holubičkám sedícím na lískovém keři, se tak nestane. Ti totiž princ prozradí, že si domů veze nesprávnou nevěstu. Holubičky sedí na stromě právě dvě, což je pro změnu ženský princip. Už tedy máme mužský aspekt, který je vyjádřený opakováním bálů, a nyní ženský, který nám ztvárňují holubičky na stromě.

Po všech peripetiích princ nakonec vyzkouší střevíc i Popelce, které samozřejmě padne. I on v ní pozná svou vyvolenou, což mu poté potvrdí i párek ptáčků na stromě, jenž volají, že si konečně veze tu pravou.

Ve svatební den, se nám objevuje ještě jedna důležitá věc, kromě svatby samotné, a tou je potrestání nevlastních sester. To takovým způsobem, že při cestě do kostela a z kostela jim holubice vyklovnou obě oči.

V této pohádce vidíme opět schéma ztracené matky, která ale ovšem své dítě provází celým příběhem a stará se o něj, aby nakonec žilo šťastně až do smrti. Podobně jako Jeníček a Mařenka by hledali těžko cestu zpět domů bez skryté pomoci zemřelé matky, tak i Popelka by se těžko dostávala ke svému princovi.

3.2.2 Verze od Charlese Perraulta

Druhá varianta je od Charlese Perraulta. Ze všech tří se mi zdá pro děti nejvhodnější, jelikož se v ní vyskytují kouzla a celá pohádka je podána způsobem pro děti nepřijatelnější.

Jak jsem již zmínila, kouzla a kmotřička víla pomáhají Popelce namísto duchovních převtělení zemřelé matky. Celý příběh i působí daleko pohádkověji a uhlazeněji, a jak jsem poznamenala výše, symbolů a nadpřirozena ubylo a na jejich místo nastupují kouzla.

Jak je uvedeno i v doslovu knihy Francouzské pohádky, které napsal Zdeněk Hrabata. Perraultova tvorba je ovlivněna tehdejší kulturou a etiketou, která prostupuje i do sféry pohádek. Samy pohádky od Perraulta mají nejasný původ, jelikož není jasné, kde končí původní lidové vyprávění a začínají jeho vlastní adaptace.

Tato pohádka je ze všech tří variant nejchudší na krutost, což je opět vysvětlováno kulturou v době vzniku. Lidé by v tehdejší době a aristokratické Francii zřejmě nepřijali pohádky plné surových trestů známých z pohádek bratří Grimmů.

„Perrault starobylá vyprávění přizpůsobil vkusu dobového publika, aniž potlačil příznačné postupy a prostředky pohádkového vyprávění. Neporušil vlastně také jednu ze základních vlastností pohádek: to, že se jejich obsah může ve vědomí člověka neustále aktualizovat“ (Hrabata, 1990, s 391).

Z celé pohádky je cítit výchovný podtext, který neustále zdůrazňuje dobrotu a laskavost Popelky oproti jejím sestřám. Také se Popelka po celou dobu příběhu chová podle tehdejších zvyklostí. Tedy jako slušně vychované, skromné děvče, které vyčkává. Objevuje se zde především v pasivní roli. Aktivní hybnou sílu v příběhu představuje kmotřička víla, která pomůže Popelce dostat se na ples. Vyčaruje jí kočár, lokaje, šaty atd. Sama Popelka ukáže aktivitu až na konci pohádky, kdy se sama ozve, že si chce stěvíček také vyzkoušet. Konec je zde absolutně dobrý, s důrazem na to, aby hlavní hrdinka vyzněla jako naprosto kladná postava, hodná obdivu a nápodoby. Dokonce provdá své sestry, které jí celou dobu ubližovaly, za bohaté dvořany, čímž opět ukáže své zlaté srdce.

Pohádka má působit pedagogicky, což byl jeden z Perraultových záměrů. Také proto je na konci příběhu ponaučení, které shrnuje výchovný aspekt pohádky. Z ponaučení je ještě více zřetelné, že v příběhu je kladen důraz na dívky. Na jejich vychování, vlídnost, které jsou mnohem více, než krásné šaty a účes.

Vzhledem k povaze pohádky jsem se nepokoušela o její symbolický výklad, jelikož by byl zřejmě velice obtížný k míře úprav a stylizace ze stran původního autora. Samotný výklad by byl velice špatně proveditelný z důvodu nahrazení téměř veškerého folklorního nadpřirozena kouzlem. Proto jsem zvolila jiný postup výkladu pohádky, který si myslím dostatečně objasňuje její děj a průběh.

3.2.3 Verze od Karla Jaromíra Erbena

Poslední varianta pochází z knihy Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských od Karla Jaromíra Erbena. Tato verze podle knihy pochází z Bulhar. Opět zde můžeme cítit opravdovost příběhu, podobně jako u bratří Grimmů. Je zde minimum autor-ských úprav, možná snad téměř žádná. Z příběhu jde cítit slovanská nátura a tato verze byla pro mne osobně nejzasaditelnější do historického kontextu ze všech tří. Také to byl nejreálnější a nejlépe představitelný příběh.

Příběh začíná netradičně na přástvě, kolem jámy. Hlavní hrdinka má dokonce své vlastní křestní jméno. Jmenuje se Mára. Na počátku příběhu má Mára svou vlastní matku živou a zdravou. Mára je na přástvě společně s ostatními děvčaty a přichází za nimi stařec a upozorní je, že která z nich upustí vřeteno do jámy, její matka se stane krávou. Vřeteno symbolizuje neměnnou zákonitost, neúprosnost osudu, ale také i ženství. Máře upadne její vřeteno do jámy, čímž naplňuje svůj osud, a její matka se mění v krávu. Kráva zde opět

samozřejmě není nahodile, jelikož kráva dává životadárné mléko a je symbol hojnosti a ochrany. Maminka Máry tedy neumírá, ale mění se v krávu. To vše se stává zapříčiněním a neopatrností jí samotné. Ovšem to nic nemění na faktu, že o svou matku přichází a na její místo se dostává nová macecha se svou vlastní dcerou. Macecha nemá Máru ráda hlavně proto, že *„byla hezčí a pracovitější než dcera její...“* (Erben, 1952, s 13). Sama nevlastní matka je zde asi nejsurovější ze všech tří případů, jelikož se objevují časté výhrůžky bitím, či dokonce i smrtí.

V příběhu je děvče nejprve posláno na pastvu, kde má za úkol příst koudel. Pást šla samozřejmě krávy a koudele dostala víc, než by byla schopna upříst. Avšak kráva-matka jí pomohla. Tak se stalo i podruhé, potřetí macecha poslala svou dceru, aby zjistila, jak je to možné. Zjistily, že Popelce pomáhá kráva. Tu tedy daly okamžitě zabít. Ještě před svou smrtí matka Popelce poradila, aby nejedla její maso a kosti zakopala, což je starodávný rituál, který používali lovci. Ten má zajistit návrat zabitého zvířete zpět. Dále jí kráva-matka poradila, že když bude potřebovat pomoc, má přijít k jejímu hrobu, a tam ji vždy najde. Popelka jí samozřejmě poslechla. Nyní se tedy objevuje „kouzelná“ moc, která drží ochrannou ruku nad hrdinkou a pomáhá jí. V příběhu se nevyskytuje pozvání na trojí ples, nýbrž o mnoho všednější, ale přitom duchovnější, nedělní návštěva kostela. Když jdou matka se svou dcerou do kostela, Popelka zůstává doma a dostává příkaz nachystat oběd a přebrat proso. Dokonce jí nevlastní matka vyhrožuje smrtí, pokud úkol nesplní. Popelka tedy jde na hrob své vlastní matky. Zde nachází krásné šaty a dva bílé holoubky. I když vidíme, že zasazení příběhu, okolnosti a situace se mění, dva bílí ptáčci se objevují ve všech variantách.

Popelka se tedy ustrojí a jde do kostela, kde se setká s cařovicem, který se do ní zamiluje. Toto se stane opět třikrát. Mezi tím, když je Popelka v kostele, ptáčkové přichystají oběd a přeberou proso.

Při třetí návštěvě kostela ztratí Popelka střevíc a podle něj cařovic hledá svou vyvolenou dívku. Přijde až do stavení Popelky, kterou ovšem její macecha schovala pod koryto. Střevíc nechá vyzkoušet jenom své dceři a Popelku se snaží zapřít. V tom momentě ovšem vyskočí na koryto kohout a upozorní cařovice. Kohout přivolává svým kokrháním den a světlo a v tomto případě ukázal pravou dívku. Dalo by se tedy říct, že jeho světlo.

Popelce střevíc padl a cařovic si ji odvedl s sebou a oženil se s ní.

V této variantě se také objevuje spravedlivá odplata, jelikož macecha je potrestána za své zlé skutky a chování.

3.2.4 Výklad pohádky podle Michala Černouška

Nejstarší verze pohádky O Popelce pravděpodobně pochází z Číny. Dokazují to i doklady z 9. století př. n. l. Tímto směrem také poukazuje malá nožka a zdobený střevíček.

Tento fakt ovšem není příliš důležitý. Podstatnější je zjištění, že pohádka O Popelce je hlavně příběh o sourozenecké rivalitě. Což je v protikladu k Perníkové chaloupce, která byla naopak o sourozenecké solidaritě.

Podle Černouška má pohádka více skrytých významů, ovšem prvek rivality sourozenců je nejpatrnější. Právě toto je možná důvod, proč je pohádka tak oblíbená. Jelikož s takovými pocity se setkává každé dítě. Ať už jedináček, jenž si místo musí vydobýt mezi vrstevníky a rodiči, tak samozřejmě i děti, které mají vlastní sourozence.

V pohádce sice není nějak naznačeno, že by se Popelka chtěla mstít sestřím za to, jak se k ní chovají, či s nimi dokonce soutěžit. Pokorně snáší všechny útrapy, které jí nevlastní matka a sestry přichystají. Ovšem právě toto až extrémní protěžování nevlastních sester jejich matkou vzbuzuje v každém dítěti pocity, které prožívají ony samy, když je jejich sourozenec favorizován. Toto protěžování je umocněno navíc i proto, aby v dítěti probouzelo prožitek rivality za Popelku samotnou. Ovšem, aby takovéto chování nevzbuzovalo v dítěti zmatek, vystupuje zde nevlastní macecha. Nikoliv vlastní maminka. „*V podstatě to znamená, že pohádka o Popelce není tak děsivá, což by jinak byla, kdyby v pohádce vystupovaly vlastní sourozenci a vlastní maminka*“ (Černoušek, 1990, s 40).

Popelka se také snaží řešit otázku typu: jakým způsobem se vypořádat s nepřízením osudu, která je dána rivalitním postojem? Ovšem, jak se dítě vyrovnává s pocity rivality vůči vlastnímu sourozenci, kterého miluje, ale jistě je každodenně zakouší? Pocit neúspěchu a favorizování druhých sourozenců může v dítěti probouzet až pocit méněcennosti, a tím pádem také rivalitu a řevnivost vůči svým „úspěšnějším“ sourozencům. A často také touhu úplné likvidace soupeře. Tyto touhy ovšem zůstávají pouze ve sféře přání a fantazie, kde se na ně začne okamžitě nabalovat pocit viny za vlastní myšlení. „*Za představy sprovodující rivaly ze světa, přichází zákonitě odplata. Za vinu trest. Za agresi jiná agrese, tentokrát namířená proti sobě samotnému*“ (Černoušek, 1990, s 42).

Popelka všechna svá příkoří snáší bez špetky záště ke svým sestřám. Nikoho neobviňuje a nesnaží se mstít, dokonce svým sestřám pomáhá a v ničem se jim nesnaží uškodit. Přes všechnu svou dobrotu, stejně nakonec musí zůstat doma a pracovat, zatímco sestry s macechou jdou na bál. Pro tady toto je Popelka přímo dokonalým ztělesněním dobra, jelikož je krásná, hodná, pokorná. Děti na jedné straně Popelce velice nepřejí její život plný práce a těžkostí, ale na druhé straně jí ho závidí. Vždyť, kdo by se nechtěl ze samotného dna a špinavého upopeleného místa u krbu dostat přímo na královský trůn? Pohádka tedy sama o sobě nabádá děti k tomu, aby byly trpělivé, optimistické a neklesaly na mysli. Což je schopnost, která je důležitá v každé době a současnost není v žádném případě výjimkou, spíše naopak.

Pocit nepřátelství k nevlastním sestřám působí na děti, které pohádku poslouchají až terapeuticky, jelikož přeneseně zmírňuje pocit viny za vlastní negativní myšlenky vůči svým sourozencům.

„ Rivalita a soutěživost v sourozeneckých vztazích se mísí i s pocity něhy a vzájemnosti a solidarity a loajality. Jestliže však rivalita převládá, potom pohádka o Popelce hluboce oslovuje dětské nitro“ (Černoušek, 1990, s 50).

3.3 Sněhurka a sedm trpaslíků

Tuto pohádku jsem zpracovávala pouze z jednoho zdroje, a to od bratří Grimmů. Celkově vzato mám pocit, že pohádka by byla ze všech tří nejméně známá, nebýt jejího pozdějšího filmového zpracování od Walta Disneyho. Ovšem převedením do kreslené podoby a uvedením na filmové plátno získala Sněhurka na obrovské popularitě. A jelikož se jedná o staré dílo, konkrétně z roku 1937, není dost dobře možné mluvit o Sněhurce jako takové a opomenout tuto verzi.

Ovšem z počátku bych se ráda ještě pokusila o výklad pohádky od bratří Grimmů. I když i filmová verze vychází z této varianty, každý na první pohled pozná, že příběh převedením na filmové plátno potřeboval mnoho úprav. A jak už jsme zvyklí, samozřejmě ubyla velká část původních jinotajů, které byly nahrazeny logičtějším dějovým vyústěním.

3.3.1 Verze od bratří Grimmů

Sněhurka od bratří Grimmů, začíná jak jinak, než v zimě. Královna sedící u ebenového okna za kterým sněží se bodne do prstu a na sníh spadnou tři kapky její krve. Samo číslo tři představuje úplnost a krev jako nejvzácnější tekutinu vůbec, životní sílu. Tři kapky souvisejí s královniným přáním mít děvčátko ruměné jako krev, bílé jako sníh a s vlásky jako eben. Holčička se skutečně narodila, její maminka zemřela a král se znovu oženil. Jeho nová žena, která byla krásná, ale velmi zlá a závistivá, vlastnila kouzelné zrcadlo. Zrcadlo proto, že slouží jako objekt poznání a říkalo vždy jen pravdu. Ostatně to říkají všechna zrcadla, jelikož ukazují věci přesně tak, jak jsou. V obyčejném zrcadle by královna viděla vždy pouze sebe, ovšem tady toto umělo mluvit a ukazovalo jí vždy jenom pravdu. Jeho funkce opravdového poznání tedy byla znásobena schopností mluvit.

Královna se každý den ptala zrcadla, kdo je v zemi nejkrásnější, a ono jí vždy odpovídalo, že ona. Ovšem jak Sněhurka dospívala, stávala se z ní žena krásnější a krásnější. Jednoho dne zrcadlo odpovědělo, že Sněhurka je nejkrásnější. To královnu velice rozčílilo, proto zavolala myslivce a přikázala mu, aby ji zavedl do lesa a tam ji zabil. Jako důkaz měl královně přinést Sněhurčina játra a plíce. Játra byla považována za místo životní síly, žádosti, hněvu, ale i lásky. Královna je chtěla sníst, jak se později dovídáme. Doufala v to, že tím Sněhurčina krása, mládí a síla přejde na ni. Také chtěla samozřejmě odstranit konkurenci, ale to je myslím dost zjevné.

Vraťme se ovšem k myslivci. Ten se v této pohádce objevuje jako kladná postava. Zastupuje zde kladný mužský prvek. Místo otce, který je úplně v ústraní. Sněhurku myslivec nezabije, ale řekne jí, aby utekla. V domnění, že Sněhurka stejně někde v lese zabloudí a zahyne. Tím, že ji pouští do lesa, ji posílá násilnou formou do života. Ovšem do života, na který ještě zdaleka není připravená. Sněhurka si jakoby od této chvíle musí poradit sama. Královně myslivec přinese játra a plíce ze zabitého selátka a ta je, jak jsem již výše poznamenala, sní.

Mezitím se Sněhurka po dlouhé cestě lesem dostává k malinkému domečku. Když vejde, zjistí, že je tam všechno sedmkrát. Toto číslo jistě není nahodilé, jelikož v mnoha pohádkách se nám objevuje: Za sedmero horami a sedmero řekami... Sedm je posvátné číslo, získané součtem 3+4, tedy mužského a ženského prvku. A trpaslíci i přesto, že na první pohled vypadají jako zástupci mužského pohlaví, jimi ve skutečnosti nejsou. Jsou něco mezi tím. Tedy Sněhurka se ocitá na jakési neutrální půdě, kde může dospět tak, jak měla ve svém domově, ze kterého byla násilím vyhoštěna.

Sněhurka tedy přišla do domku trpaslíků. Každému ujedla kousek z jeho večeře, napila se z jeho pohárku a nakonec usnula v jedné postýlce. Poté přišli trpaslíci domů z hor, kde kutali rudu, jelikož trpaslíci byli vždy spojováni s prací a nezhálčivým životem. Našli Sněhurku, jak spí, a jelikož byli všichni okouzleni její krásou, nechali ji spát. Ráno po probuzení jí dovolili, že u nich může zůstat, pokud se o ně bude starat. A při té příležitosti ji důrazně varovali před královnou.

Mezi tím se královna na zámku od svého zrcadla dozvěděla, že Sněhurka žije. Vyдалa se tedy v přestrojení za ní, aby se jí nadobro zbavila. Sněhurka i přes varování trpaslíků pustila královnu dovnitř a koupila si od ní šněrovačku. Tu jí královna příliš pevně utáhla a v domnění, že Sněhurku zlikvidovala, se vrací na zámek. Trpaslíci se ovšem stihli vrátit včas a Sněhurku vysvobodili a znovu ji varovali, že se jí jistě pokusí královna zabít znovu. Královna se samozřejmě dozvěděla, že se jí plán nezdařil, na druhý den se tedy o to stejné pokusila znovu, s tím rozdílem, že použila očarovaný hřeben, který Sněhurce zasekla do vlasů. Opět byla vysvobozena. Nyní vytvořila otrávené jablko. Jablko pokušení známé již z Bible. Když podlehla Eva, okusí jistě i Sněhurka. A ona opravdu okusila a umřela. Královna se vrátila domů, aby si svůj úspěch nechala potvrdit i zrcadlem.

Trpaslíci se snažili Sněhurku zachránit, ale nepodařilo se jim to. Dali ji do skleněné rakve a nechali v lese, kde ji navštěvovali společně se zvířaty. Na tomto místě se nám v příběhu opět objevují ptáci - Sněhurku navštívila sova- symbol smrti, ovšem poté havran- symbol osudu a nakonec holubička - symbol míru a lásky. V seskupení zvířat, jak jdou po sobě, jasně vidíme naději na dobrý konec.

Samotné vysvobození Sněhurky se neděje pomocí nějakého zázraku, či kouzla. Je zachráněna pouhým klopýtnutím, které zapříčiní, že jí uvízlé sousto vyskočí z hrdla a ona ožije. Poté si ji princ odvede na zámek a ožení se s ní. Na svatbu pozvou také královnu, která jde i přes všechno, co Sněhurce provedla. Na svatbě je potrestána a nakonec umírá.

Ve Sněhurce se nevyskytují symboly mrtvé matky, která provází své nebohé dítě. Není zde ani kladný ženský princip v mateřském smyslu. Veškerý kladný mužský prvek tu zastupuje myslivec a zdánlivě muže připomínající trpaslíci. Sněhurka je totiž pohádka hlavně o dospívání.

3.3.2 Filmové zpracování od Walta Disneyho

Filmový příběh, jak jsem již napsala, vychází z předlohy bratří Grimmů, ale samotný děj byl upraven. Příběh jako takový začíná podobně jako Popelka. Královna nutí Sněhurku, pracovat v ošklivých šatech. Zřejmě proto, aby skryla její krásu.

Již na počátku se Sněhurka setkává s princem, který se do ní zamiluje. Další rozdíly nastupují v zápětí. Nutno podotknout, že jsou to úpravy nezbytné, hlavně s přihlédnutím k délce filmu a předpokládanému publiku. Další z významných rozdílů je, že královna nechce po myslivci plíce a játra, ale srdce, což je změna, která s pohádkou velice úzce srostla.

Také zmizely ostatní předměty, kterými se snaží královna zahubit Sněhurku, a zůstává pouze jablko. A potrestání samotné královny, nemá v pohádce tak jasný záměr, jelikož je v bouřce, která ještě prohlubuje a umocňuje daný zážitek z děsivé scény, pronásledována trpaslíky. Královna je chce zabít, ale to se jí nepodaří. Nakonec se s ní utrhne skála a ona umírá sama.

Jakkoliv ráda bych se nevěnovala filmovým zpracováním pohádek, ale pouze jejich knižním podobám, myslím, že s ohledem na dobu vzniku a hodnotu a možná svým způsobem až genialitu zpracování tohoto díla, tuto verzi zmínit musím.

Jak jsem již řekla, filmová verze Sněhurky vznikla v roce 1937. To je mnoho let na to, aby veškeré představy byly zkrešleny touto podobou. S přihlédnutím na to, jaké nadšení pohádka v době svého vzniku vzbudila a jaké popularitě se těší dodnes, je to dle mého názoru nutnost.

Musím ovšem podotknout, že i ona animovaná verze má všechno, co do správné pohádky patří a proč by si ji děti neměly zamilovat. Líbeznou princeznu, která je velmi hodná, milují jak zvířata, tak trpaslíci. Dále zápornou postavu v podobě královny, která je sice také velmi krásná, ale její přísnost a zloba jsou na první pohled znát. Obrovské množství zvířátek, které Sněhurce pomáhají, čímž vzniká množství humorných situací. A samozřejmě trpaslíci, kteří se i přes svůj zjev chovají spíše jako malé děti a každý z nich působí velice legračně a mile zároveň. A nakonec také krásný princ, který Sněhurku vysvobodí polibkem a poté spolu žijí šťastně až do smrti.

Není tedy divu, že se z tohoto prvního animovaného filmu v historii vůbec stal obrovský hit, který je znám dodneška.

To je také důvod, proč jej zmiňuji. A i když vychází také z pohádek bratrů Grimmů, myslím, že si zaslouží vlastní kapitolu.

Nutno podotknout, že filmovým ztvárněním nic nepozbýl na své kvalitě a pohádce to jenom prospělo, jelikož je vytvořena s citem. A jediné čeho lituji, že i mně, jako dítěti nebylo umožněno tuto pohádku vidět. Ovšem to nic nemění na faktu, že zprostředkovaně jsem pohádku, tak jak byla nakreslena Waltem Disneym znala z knih od útlého dětství.

3.3.3 Výklad pohádky podle Michala Černouška

Původ Sněhurky není úplně jasný, ovšem v dnešním podání bratrů Grimmů vychází z italské lidové pohádky Ragazza di latte e sangue (Dívka z mléka a krve). Už toto nám poukazuje na dva důležité životní děje. Zrození a menstruaci.

Pohádka o Sněhurce se zabývá problémem dospívání, růstu mladé dívky do krásy a žárlivostí stárnoucí matky/macechy. Proto je velmi důležité, aby vlastní matka byla nahrazena macechou a v dětech nebyly vzbuzovány silné ambivalentní a zmatené emoce.

Macecha samozřejmě stárne, zatímco Sněhurka dospívá. To v ní probouzí velkou žárlivost, jelikož je pyšná a ješitná. Zde se nám také ukazuje odpověď na otázku, proč měla královna kouzelné zrcadlo. Ve svém narcistickém zahledění potřebovala někoho, kdo by jí

neustále potvrzoval její krásu a pochleboval jí. „*Narcističtí jedinci neuzavírají mezilidské vztahy kvůli těm druhým, ale zásadně kvůli sobě*“ (Černoušek, 1990, s 97). Narcistický aspekt macechy je zde podle Černouška zpracován hmatatelně, a to kouzelným zrcadlem. Jehož moc je amplifikována tím, že mluví lidským hlasem.

Pokud nastane situace, že vlastní matka žárlí na dospívající dceru, může to vést až k psychickému zmrzačení dítěte. Což je v pohádce znázorňováno pokusy královny zabít Sněhurku. Ta dvakrát vyvázne, potřetí se jí to už nepodaří. Vysvobodí ji až polibek, který ji znovu probouzí a jakoby završuje proces dospívání.

Důležitou postavou v příběhu je také myslivec. Ten na první pohled nevypadá až tak důležitě, ale opak je pravdou. Myslivec zde supluje roli otce. Jelikož postava krále je odsunuta do ústraní, bylo nutné ji něčím nahradit. Postavou myslivce právě proto, že každé dítě ví, že myslivec je bytost spravedlivá, která ochraňuje les i zvířata. Proto zde vystupuje jako zachránce Sněhurky.

Roli otce zastupuje myslivec i z toho důvodu, že trpaslíci, byť jich bylo sedm, toho nebyli schopni. „*Trpaslíci představují svět práce, povinnosti, nikoliv svět mužské autority*“ (Černoušek, 1990, s 106). Svým životem u trpaslíků se Sněhurka dále rozvíjí. Stará se o domácnost a trpaslíky. Žije život bez své macechy, což bychom mohli přirovnat k adolescentním touhám většiny dívek. Žít si život po svém. Tak jak chci já, bez věčného dozoru a napomínání. To ovšem v reálném životě není dost dobře možné a i pohádka ukazuje, že tento stav nemůže být trvalý. Přeruší jej opětovný vpád macechy. To se stává i v opravdovém životě, jelikož si s sebou vždy neseme svou historii, která je zatížena okolím a lidmi, se kterými jsme vyrůstali.

Poslední důležitý symbol v pohádce je podle Černouška jablko. Opět v souvislosti s dospíváním. Tentokrát jde ovšem o erotické dospívání. Toto dospívání je neoddělitelná součást každého vývoje a pokušení je symbolizováno jak jinak než jablkem. Pozření jablka Sněhurkou znamená vyjít zas o stupínek výš k dospělosti. Proto také trpaslíci Sněhurku varovali před královnou. Nechtěli se jí vzdát, ale z toho vyplývá, že by ani nemohla dospět. To se ovšem nestalo. Sněhurka podlehla a ze spánku byla probuzena princem. Tím se její cesta do dospělosti uzavřela a může se vrhnout do života.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 OBECNÉ INFORMACE

V mém výzkumu půjde o bližší specifikaci tří všeobecně známých pohádek. A to: O Popelce, Sněhurka a sedm trpaslíků a O perníkové chaloupce. A jejich pochopení dětmi. Tyto pohádky jsem vybrala z toho důvodu, že se jedná o notoricky známé pohádky a jsou v povědomí všech dětí.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu bylo zjistit, jak děti předškolního a nižšího školního věku chápou pohádky. Nakolik jsou schopny pochopit a rozšifrovat jejich obsah svým chápáním a myšlením. Také jakým způsobem vnímají postavy v pohádkách. Jak rozlišují kladné a záporné postavy, a ke kterým více inklinují. A jaké detaily jsou schopny vyjádřit a obrazově ztvárnit.

Z tohoto důvodu jsem si vybrala kvalitativní výzkum, jelikož si myslím, že kvantitativní způsob výzkumu by mi neposkytl dostatečné množství, tak barvitých informací, které jsem chtěla získat.

4.2 Výzkumný vzorek, způsob výběru a metody výzkumu

Jako výzkumný vzorek jsem si zvolila děti předškolního a nižšího školního věku, jelikož jde o věk, ve kterém ještě dětská fantazie není zničena vpádem reálného světa a uvažováním dospělých. Tím pádem informace, které získám od těchto dětí, budou naprosto odlišného rázu, než by mi poskytly děti o pár let starší.

Mým výzkumným vzorkem tedy bylo šest dětí ve věku od 5 do 7 let. Jejich výběr byl záměrný. Vybírala jsem děti, které mne znají ze zájmového kroužku, jež vedu, a tyto děti ke mě docházely, či stále docházejí. Tyto děti jsem vybrala proto, abych minimalizovala jejich ostych a stud a získala od nich co nejlepší informace.

Celkový počet respondentů byl ale ve skutečnosti ještě o jednoho vyšší. Tedy sedm. Ovšem z důvodu neznalosti pohádky O Popelce jsem toto dítě po poradě se svým školitelem do výzkumu nezařazovala. Do své práce jsem tuto holčičku zařadila, ovšem z jiného důvodu. O tom se zmíním později.

Metodou výzkumu byl polostrukturovaný rozhovor vedený s jednotlivými dětmi. Otázky jsem samozřejmě měla předem připravené. V praxi ovšem docházelo k improvizacím obměnám a velkému množství doplňujících otázek, aby získané informace byly co nejhutnější a obsahovaly pokud možno velké množství použitelných údajů. Rozhovor byl doplněn také kresebným ztvárněním vybraných postav z pohádky pro mou lepší představu o vnímání pohádek.

Otázky jsem připravovala za pomoci knihy od Michala Černouška Děti a svět pohádek, ve které podrobně rozebírá mnou používané pohádky. Tyto rozbory mi byly vodítkem, na jaké části pohádek bych se měla zaměřit, které momenty jsou v pohádkách důležité a v jakých místech jsou body, na něž je dobré se zaměřit, kde se vyskytují konfliktní situace, důležité jak pro dětský vývoj, tak i pro linii příběhu. Tuto knihu jsem hojně využívala i v teoretické části mé práce.

Otázky jsem měla rozděleny do 2 kategorií:

-**obecné** (otázky na zjištění věku, oblíbenosti pohádek, atd.)

-**o jednotlivých pohádkách** (tyto otázky tvořily většinou část rozhovoru a vztahovaly se k výše jmenovaným pohádkám. Tedy k pohádce O Popelce, Perníková chaloupka a Sněhurka a sedm trpaslíků. Právě tato část byla stěžejní pro mou práci.)

Seznam pokládaných otázek je součástí přílohy. Samozřejmě se jedná o základní strukturu otázek, která byla v průběhu rozhovoru doplňována.

4.3 Komunikace, průběh a komplikace

Děti jsem oslovovala samozřejmě přes jejich rodiče, se kterými jsem se domluvila na termínu a místě schůzky. Tyto schůzky se většinou uskutečňovaly prostřednictvím návštěv v rodinách, takže děti byly v domácím prostředí, čímž jsem se ještě více snažila eliminovat jejich úzkost a strach z nové situace.

Při průvodním rozhovoru s rodiči jsem se všech ptala na znalost dětí jednotlivých pohádek, popř. poprosila o jejich zopakování, jelikož jsem chtěla, aby děti pohádky znaly samy od sebe a měly o nich povědomí, nikoliv aby jim byly jednou přečteny mnou před

začátkem výzkumu. Bylo důležité, aby měly pohádky tzv. „*pod kůží*“ a já jsem mohla pracovat s jejich pocity, které v nich pohádka vzbuzuje.

Součástí mého výzkumu bylo také vizuální ztvárnění některých postav. V průběhu výzkumu jsem tento úkol zkonkretizovala a vyústilo to v kresebné ztvárnění postav pohádky O Popelce. Konkrétně tedy nakreslení jednotlivých postav, jimiž byly Popelka, její nevlastní sestra, popř. sestry a macecha. Některými z těchto kreseb dokládám svůj výzkum. Záměrně jsem nezařazovala všechny kresby, ale pouze ty, jež byly něčím zajímavé, ojedinělé, či pokud výrazy v tvářích dávaly nějakým způsobem najevo postoje autorů k samotným postavám.

4.3.1 Nastalé problémy

Jak jsem již výše zmínila, mou snahou bylo zjišťovat, jak děti vnímají a prožívají pohádky. Z toho důvodu jsem potřebovala, aby děti pohádky důvěrně znaly. Proto jsem se ptala vždy rodičů na znalost těchto konkrétních pohádek. Všichni mi to potvrdili, ovšem v jednom případě se vyskytl problém. A to neznalost pohádky O Popelce.

Musím říct, že tato situace mě poněkud zaskočila, jelikož jsem s ní nepočítala. Jako vysvětlení mi bylo řečeno, že holčička se na hrané pohádky nedívá, protože ji nebaví. Z toho důvodu pohádku O Popelce nezná. Maminka jí pohádku, když byla malá sice četla, ale to si již nyní nepamatuje. Tato holčička byla nejstarší ze všech dětí a chodí již do první třídy.

Dalším problémem, který se ovšem dal předpokládat byl stud dětí. V několika případech, jsem měla opravdu hodně práce s tím, abych od dětí potřebné informace získala.

4.4 Ověření validity

Část respondentů se sice vzájemně znala, ovšem jejich vztah neměl žádný vliv na výpovědní hodnotu dětí. Nejednalo se totiž o otázky, jež by se šlo nějakým způsobem naučit, či se na ně připravit. Navíc rodiče u rozhovorů většinou nebyli přítomni. Z toho důvodu se domnívám, že došlo ke kontrole validity dat, které jsem sbírala, již samotnými výběrem respondentů.

4.5 Způsob zpracování dat

U nahrávek získaných rozhovorů byla provedena transkripce dat.

Jako způsob zpracování jsem si vybrala metodu kódování, jelikož jsem se domnívala, že vzhledem k danému tématu, je toto nejlepší možné zpracování. Jednalo se o pohádkové téma a pocity dětí. Vzhledem k použitému způsobu jsem měla možnost utřídit podobné prožitky z různých pohádek do stejných kategorií, a tím získat lepší povědomí o tom, co děti opravdu prožívají.

Nejprve jsem provedla otevřené kódování. Tedy během opakovaného čtení a poslechu rozhovorů, jsem pojmenovávala odpovědi dětí, které jsem pak dále třídila do kategorií, jimž jsem přisuzovala názvy.

Poté následovalo axiální kódování, pomocí něhož jsem dané kategorie získané otevřeným kódováním dávala do nových vztahů. Data byla samozřejmě kategorizována podle podobnosti a vzájemné relace.

Výsledky axiálního kódování jsou uvedeny jako názvy kapitol a výsledky otevřeného kódování a jejich popis představují jednotlivé podkapitoly.

4.6 Vyjádření k nevyužitým otázkám

Ve svém dotazníku jsem dětem pokládala i otázku, která se týkala symboliky čísel. Konkrétně se tato otázka týkala Sněhurky a sedmi trpaslíků. Chtěla jsem vědět, zda-li děti nějakým způsobem vnímají čísla v pohádkách. Ovšem došla jsem k závěru, že tato otázka je příliš abstraktní na to, aby děti byly schopny na ni odpovědět, takže jsem se k ní dále již nevyjadřovala.

Také jsem dále nezpracovávala první oblast otázek, jelikož šlo o „zahřívací“ otázky, které neměly příliš velkou validitu pro moje další zkoumání.

5 VNÍMÁNÍ DOBRA A ZLA

V průběhu výzkumu jsem zjistila, že děti poměrně jasně vnímají diferenciaci dobra a zla v pohádkách, a to na všech úrovních. Pouze doložené kresby to bohužel neprokazují úplně jasně. Respektive svým způsobem ano, ale nejedná se o výrazy v obličeji, či zřetelné znaky, jež by byly patrné na první pohled.

5.1 Výtvarné ztvárnění a rozlišení dobra a zla

Rozeznávání kladných a záporných postav pomocí výtvarného ztvárnění dokazuje pouze to, že děti, především děvčata, vnímají kladné hrdiny, v tomto případě Popelku, jako krásnou dívku. Tímto způsobem ovšem kreslí i její nevlastní sestry a macechu. Rozdíl je zde patrný pouze z odstínu vlasů. A nejedná se pouze o mou dedukci, bylo mi i řečeno, že Popelka musí mít žluté, resp. blondřaté vlasy. Toto tvrzení dokládám i obrázky.

obr. 1 Popelčiny sestry, macecha a Popelka

obr. 2. Popelka a její nevlastní sestra

Obrázek č. 1 pochází od holčičky K (5). Popelka je, jak jsem již výše poznamenala, postava s blond vlasy. Další tři postavy s hnědými vlasy jsou Popelčiny sestry a macecha. Popelka na obrázku č. 1. co se týče výrazu v obličeji, tak se neusmívá, protože ještě není krásná a je ve starých roztrhaných šatech.

Na obrázku č. 2 je nakreslená Popelka s jednou ze svých nevlastních sester. Obrázek pochází od dítěte T (5). Opět je zde vidět rozdíl v barvě vlasů. Na mou otázku: „*proč má Popelka blond vlasy?*“ se mi dostalo odpovědi : „*protože je takové prostě měla*“. Ze svých dětských vzpomínek vím, že jsem uvažovala podobně a každá princezna, která byla krásná, měla v mých představách blond vlasy.

Co se týká druhého obrázku, ještě bych ráda upozornila na obličej Popelky. K mému údivu se holčička T (5) začala shánět po černé pastelce. Zprvu jsem nechápala proč, ale vysvětlila mi to tak, že Popelka přece byla ušpiněná od popela. A vzhledem k tomu, že se zde ještě nejedná o „krásnou“ Popelku, protože má stále špinavé a otrhané oblečení, je tento fakt plně na místě. Ovšem bylo to jediné dítě, které si vzpomnělo na tento detail a spodobnilo ho. Toto byl hlavní důvod, proč jsem tento obrázek zařadila do své práce.

5.2 Vlastní dětské představy o vztahu mezi vlastnostmi a vzhledem

Zde už je rozdíl naprosto zřetelný. Snad žádné dítě si nepředstavuje záporné postavy jako krásné bytosti, tuto výsadu mají pouze kladní hrdinové. Samozřejmě s výjimkou zlé Královny z pohádky Sněhurka a sedm trpaslíků. Ovšem v tomto případě je její krása daná nutností, a i ta je stejně zastíněna její zlou povahou.

Z výzkumu vyplývá, že děti jasně cítí, že záporné postavy nejsou krásné. A nejedná se pouze o to, že záporné postavy vnímají jako „škaredé“, jsou podle nich i nevychované, závistivé a podobně.

Je tedy zřejmé, že zde existuje vztah. A to mezi chováním, vlastnostmi dané postavy a jejím vzhledem.

Tady k tomuto vidění nabádají i samy knihy, které např. Popelčiny sestry popisují ne příliš lichotivým způsobem. Tím svým způsobem dávají i dětem signál, že pokud nechtějí, aby je ostatní vnímali jako ošklivé, musí se chovat slušně a hezky.

5.3 Zdůvodnění zla

V této podkapitole bych se ráda pokusila vysvětlit, z jakého důvodu děti vlastně dochází k názoru, že jednotlivé postavy jsou zlé.

Důvod je naprosto prozaický a jasný. Usuzují jednoduše z chování jednotlivých postav. Konkrétní činy vedou ke konkrétním vlastnostem. Pokud někdo chce sníst Jeníčka a Mařenku jednoduše nemůže být hodný. Stejně se to má i se zlou Královnou z pohádky O Sněhurce, která se pokusila Sněhurku několikrát zabít.

Logická dedukce, že zlí lidé dělají zlé věci, je „nad slunce jasnější“ a není třeba na ní nic víc vysvětlovat.

Tato jasná diferenciacce dobra a zla, která nepřipouští dvojakost pohádkových postav, je jeden z důvodů, proč jsou pohádky takovým způsobem přitažlivé.

5.4 Vnímání vlastností postav podle charakteru

Děti mají potřebu rozdělovat a třídit postavy podle jejich role v pohádkách. Podle toho jim také připisují vlastnosti, povahové rysy a mnohdy také inteligenci.

5.4.1 Morální vlastnosti postav

Co se týká osobnostních vlastností a projevů jednotlivých postav, vnímají děti naprosto jasně. Samozřejmě opět podle očekávaného schématu. Hlavní, kladní představitelé oplývají pouze samými kladnými vlastnostmi typu: byla vychovaná, hodná, poslušná atd. přičemž nejčastěji se opakuje pocit, že jak Popelka, tak Sněhurka, dokonce i Jeníček a Mařenka byli hodní. Prostě hodní.

U záporných postav je to jiné. Děti jsou poměrně vynalézavé v popisu chování jednotlivých záporných postav a jejich vlastností.

Dočkala jsem se celé řady povahových rysů, které měly tyto postavy. Mezi něž patřila např. závist, žárlivost, zpupnost, povrchnost, lstivost, dokonce i potřeba likvidace svých protivníků, vztek a mnoho dalšího. Toto samozřejmě nejsou přesná slova, která děti používaly, ale opisem vyjadřovaly takové názory.

Z tohoto vyplývá tedy fakt, že kladné postavy děti vnímají pouze jako hodné, kdežto u záporných postav mají děti daleko přesnější představu o tom, jakým způsobem zlo konají.

V jednom případě se mi stalo, že dítě A (5) dokonce mělo potřebu zlo ještě více kumulovat, když jsem se dozvěděla, že zlá Královna chtěla zabít nejenom Sněhurku, ale dokonce i krále. A to všechno proto, že byla zlá.

Ještě bych ráda zmínila, že i když v mnou vybraných pohádkách hrají hlavní roli převážně zástupkyně ženského pohlaví, tak ani muži nejsou naprosto opomíjeni.

Jako naprosto kladné postavy vnímají děti zpravidla prince, kteří se podílejí na záchraně hlavní hrdinky. Nejinak se to má i s myslivcem v pohádce Sněhurka a sedm trpaslíků. Tuto velice důležitou, a zdůrazňuji, kladnou postavu děti neopomíjejí a vnímají ji naprosto správným způsobem. Tedy jako zachránce Sněhurky. Tomu se budu ovšem věnovat později.

Ještě bych ráda zmínila postavy otců, které se těší velice zvláštnímu pohledu. Ani toto nezůstane opomenuto.

5.4.2 Inteligenční schopnosti

Touto otázkou jsem se nejvíce zaobírala u postavy ježibaby z pohádky O perníkové chaloupce. Bylo to právě proto, že děti na konci příběhu ježibabu přelstí. Tudíž jsem předpokládala, že většina dětí ji bude považovat za hloupou. Této odpovědi se mi povětšinou dostalo. Ovšem bylo jedno dítě, jež mě svou odpovědí naprosto odzbrojilo.

Na mou otázku: „*Jaká byla podle tebe ježibaba z perníkové chaloupky?*“, se mi dostalo trojí odpovědi. První směřovaly ke vzhledu, tedy popisovaly ježibabu jako takovou. Druhý způsob odpovědi byl, že ježibaba byla zlá. Třetí varianta se týkala inteligence ježibaby. Většina, dětí se shodla na tom, že ježibaba byla hloupá, protože se nechala napálit Jeníčkem a Mařenkou a skončila v peci. Ovšem jedno dítě A (5) mi poskytlo odlišnou odpověď.

T: „*A myslíš, že byla teda chytrá, ta ježibaba?*“

D: „*No nápad měla veliký, ale škaredý, protože byla macecha a chtěla je upéct, ta ježibaba.*“

Jediné dítě se zamyslelo nad tím, že ježibaba přece nemohla být hloupá, když si vymyslela perníkovou chaloupku jako lest k chytání dětí.

Ovšem abych se neomezovala pouze na ježibabu, zjistila jsem, že i jiné postavy z pohádek děti považují za hloupé. Samozřejmě se jednalo o negativní postavy. V tomto případě konkrétně o zlé sestry z pohádky O Popelce.

5.5 Maminka versus macecha

Jak uvádí Černoušek, je nutné nahradit matku, která se chová zle ke svým dětem macechou, abychom předešli traumatům ze stran dětí. Nebyly by schopny pochopit, jak je možné, že vlastní matka se chová k dětem tak strašným způsobem.

A děti opravdu cítí zlou matku, jako macechu. Dítě F (5) odpovědělo:

T: „*Kdo Jeníčka a Mařenku zavedl do lesa?*“

D: „*Ta macecha, ta zlá mamka.*“

Z toho nám jasně vyplývá, že děti i pokud v textu nemají jasně uvedené, zda se jedná o vlastní, nebo nevlastní maminku, automaticky hledají vztah zlá macecha, hodná maminka.

6 POHLED DĚTÍ NA CHOVÁNÍ JENÍČKA A MAŘENKY

Informace, které jsem získala ohledně chování Jeníčka a Mařenky byly svým způsobem neočekávané, jelikož jsem zjistila, že děti spíše neschvalují jejich chování a trest, který v zápětí přišel, berou jako logické vyústění jejich chování.

Dále mají děti poměrně jasnou představu o tom, proč Jeníček s Mařenkou perník loupali, a že se jednalo o situaci, ve které je možné dovolit i to, co je v jiných případech nepřipustné.

6.1 Loupat, či neloupat cizí perník

Zde měly názor děti zpočátku naprosto jednotný. Jeníček a Mařenka neměli loupat perník z chaloupky. Svůj názor zdůvodňují tvrzením, že krást se nemá, tudíž to nebylo správné.

Ovšem takové poselství v knize nikde není. Je možné proto usuzovat, že se zde jedná o součinnost výchovy a dětského pochopení špatného činu.

Některé děti považují v tomto případě loupání perníčku dokonce za krádež, protože se mi dostalo u dítěte J (6) odpovědí typu:

T: „*Bylo správné, že loupali perníček?*“

D: „*Ne.*“

T: „*Proč?*“

D: „*Krást se nemá.*“

V ostatních případech děti tak jasně nepojmenovaly, co bylo špatně. Někde se objevily názory, že perník neměli loupat, protože je ježibaba kvůli tomu chytila, ale jasně převládal tento názor. Jeníček a Mařenka neměli loupat perník. S čímž souhlasí i Černoušek, který vidí právě v loupání perníku vývojové ustrnutí a fixaci na nižší pudy.

Ovšem při mém pozdějším dotazování se objevily jisté pochyby. Děti sice stále trvaly na tom, že loupat cizí perník je špatné, ale Jeníček s Mařenkou měli hlad. Takže se mi dostalo zdůvodnění, že to nebylo správné, ale v nastalé situaci omluvitelné.

6.2 Proč Jeníček loupal perníček?

Děti naprosto chápou, co se dělo v pohádce v tomto momentu. Tak jak uvádí Černoušek. Děti ze svého původního domova, kde nebylo nic k jídlu přišly k domu, který byl celý z jídla. Byly naprosto fascinovány takovým množstvím jídla a nebyly schopné se ovládnout. V tomto případě vidí děti jako většího nenasytu Jeníčka. Mařenku naopak jako rozumnou dívku, která se snažila Jeníčka krotit. Ovšem nebylo to nic platné.

Jako další důvod nezadržitelného požívání chaloupky děti uváděly, že oba hlavní hrdinové měli hlad, protože už dlouho nejedli. A vzhledem k tomu, že je vyhnali vlastní rodiče, nebyl zde nikdo, kdo by se o děti postaral a nakrmil je.

6.3 Uloupnutý perníček

Děti vidí chycení od ježibaby jako jasný následek špatného činu. Sourozence chytila ježibaba proto, že loupali perník. Kdyby to neudělali, tak by se jim nic nestalo. Jenomže proto, že nebyli schopni se ovládnout, musel následovat trest.

S tímto dokonce většina dětí souhlasí. Nesouhlasí už ovšem s tím, jaký trest následoval, jelikož snědení považují za naprosto nepřiměřený a neadekvátní trest za takovéto provinění.

7 CHÁPÁNÍ VYŠŠÍHO PRINCIPU

Až mne samotnou překvapilo, jak moc děti chápou spravedlnost a umí třídit hodnoty podle důležitosti. Děti cítí a ví, kdy má neuposlechnutí příkazu přednost před jeho uposlechnutím. Že existují vyšší hodnoty, které je třeba ctít a řídit se jimi. Toto zjištění je myslím samo o sobě velice uklidňující a dává naději a víru.

Také doufají v dobro a spravedlivý konec, který podle nich opravdu přijde, protože zlí nemohou zůstat nepotrestáni a hodní neodměněni.

Z toho vyplývá, že již u dětí se formují morální hodnoty a víra v dobro a spravedlnost. Tedy velice důležité normy pro život.

7.1 Víra ve spravedlnost

Děti věří v to, že život je nebo by měl být spravedlivý. A tady tuto spravedlnost hledají na všech místech. I v pohádkách. Sice vědí, že záporné postavy se chovají špatně, a že to není správné, ale neustále se pokoušejí najít nějaké ospravedlnění tohoto chování.

Ve spoustě případů se děti snažily omlouvat chování Popelčinych nevlastních sester, dokonce i její macechy. Také hledaly zdůvodnění k chování macechy Jeníčka a Mařenky. Neustále se snažily najít nějaké zdůvodnění špatného chování.

Snaží se vidět za všech okolností spravedlivý konec.

Ospravedlňují špatné chování s tím, že šlo o to, nějakým způsobem druhou postavu poučit, vychovat.

Naprosto si nepřipouštějí variantu, že lidé by mohli být zlí jenom tak. Za každým špatným chováním vidí jeho příčinu a zdůvodnění, kterým se snaží si vysvětlit, že zlé postavy vlastně nebyly až tak zlé, a snaží se o pochopení jejich chování.

Také neustále doufají v dobrý konec. Že dobro bude pochváleno a zlo potrestáno. Všem tak, jak si zaslouží.

7.2 Pochopení vyšších hodnot

Tento prvek se objevuje hlavně v pohádce Sněhurka a sedm trpaslíků, kdy všechny děti vyjádřily souhlas s jednáním myslivce, který odmítne zabít Sněhurku a naopak ji nechá jít.

Shodně vyjadřovaly názor, že myslivec byl hodný, protože Sněhurku zachránil. Z toho je patrné pochopení hodnot, které jsou nadřazené. Že ne každý příkaz je třeba splnit. Protože pokud někomu ubližuje, je jasné, že je špatný a můžeme se rozhodnout jinak. Stejně věc cítí i děti, které vnímají dobré a špatné.

Z tohoto důvodu tedy schvalují rozhodnutí myslivce, který neuposlechl zlou Královnu, ale zvolil vyšší hodnotu, než uposlechnutí a tedy život.

Takovéto vysvětlení mi poskytlo dítě T (5):

T: „*A jaký byl ten myslivec?*“

D: „*Hodný.*“

T: „*A proč?*“

D: „*Protože Sněhurku nechtěl zabít.*“

Podobný princip se objevuje i při prožívání momentu v pohádce O perníkové chaloupce, kdy děti strčí ježibabu do pece. I když moc dobře vědí, že to není správné a že se jedná o podvod, když ježibabě říkají, že neví, jak se na lopatu sedá, cítí v rámci zachování vlastního života tuto možnost jako přijatelnou. Jako u dítěte K (5)

T: „*To ale taky podváděl, když jí ukazoval ten klacík.*“

D: „*Ale když byla zlá? Vidiš a tady ji Mařenka hodila do pece.*“

T: „*A bylo to správné, že ji hodila do pece?*“

D: „*Ano, protože byla zlá, zasloužila si to.*“

Takže i přes to, že děti souhlasí s tím, že za loupání perníčku by měl následovat nějaký trest, cítí, že snědení od ježibaby je nepřiměřené a nesprávné.

8 A CO MUŽI?

Na první pohled je znát, že muži hrají v pohádkách často podřadnou roli. Shodou okolností se stalo, že ve všech třech mnou vybraných pohádkách je to pravidlem. Tento výběr není záměrný. Opravdu je to naprostá nahodilost, jelikož pohádky jsem vybírala podle toho, aby je znaly opravdu všechny děti.

Ovšem při otázkách směřujících na otce hlavních hrdinů jsem se dozvěděla opravdu zajímavé věci. Musím říct, že zřejmě největší překvapení celého výzkumu.

V pohádkách se mimo otců vyskytují i další mužské postavy, ale v jejich případě je diferenciace na hodné a špatné naprosto jasná. Zpravidla jsou tyto další postavy princové, a ti jsou bez výjimky kladní a dobří. Ještě se nám vyskytl myslivec, ale ten byl také kladná postava.

Postavení otců zdaleka není tak jednoznačné. Ano, všechny děti se sice shodují na tom, že tatínkové v těchto pohádkách byli hodní ALE. Ale byli slabí. V některých případech jsem se dokonce dozvěděla, že tatínek byl mrtvý. A to se opravdu v žádné pohádce nestalo.

Všechny děti vnímají otce v těchto pohádkách podle jasného schématu. Despotická, zlá matka vs. slabý a bojácný otec.

Na mou otázku, proč se tatínek nezastal Jeníčka a Mařenky jsem se dozvíдалa, že to bylo proto, že se bál maminky, aby mu něco neudělala. Nebo ji prostě musel poslechnout.

Také děti jasně cítí, že slabý otec není správný otec, zřejmě proto se objevovaly i odpovědi, že umřel, nebo někam odjel. Děti se snažily si vysvětlit nepřítomnost otce svým způsobem.

9 ZAJÍMAVOSTI ZÍSKANÉ VÝTVARNÝM ZPRACOVÁNÍM

9.1 Sněhurka a sedm trpaslíků

Jak jsem se zmínila již v úvodní pasáži praktické části, u jednoho dítěte jsem narazila na problém. A tím byly neznalost pohádky O Popelce.

Vzhledem k tomu, že mi děti kreslily vždy postavy z pohádky O Popelce, abych mohla srovnávat rozdíly mezi kladnou a zápornou postavou, nechala jsem tuto holčičku namalovat Sněhurku a zlou Královnu. Tímto obrázkem bych ráda doložila, že děti jsou opravdu velice ovlivněny animovanou verzí pohádky od Walta Disneyho, protože tato kresba má jasné znaky, které jsou převzaty z jeho filmového ztvárnění.

obr. 3. Sněhurka a zlá Královna

Ráda bych upozornila zvláště na první pohled jasné znaky, jakými jsou červená mašle ve vlasech Sněhurky, vlasy střižené na ramena, žluto-modré šaty. Či u královny vysoko zvednutý límec, který téměř převyšuje hlavu. O žádné z těchto věcí není v pohádce ani zmínka a přesto mi holčička A (6) obrázek takto nakreslila. Je tedy jasné, kde se vzala představa o této pohádce.

Jako další důkaz uvádím odpovědi dětí na jednu z mým otázek. Tato otázka směřovala k zjištění, co chtěla královna po myslivci, aby přinesl jako důkaz. V původní verzi od bratří Grimmů si žádá játra a plíce. V pohádce od Walta Disneyho chce přinést Sněhurčino srdce. Všechny děti mi odpověděly, že myslivec má přinést srdce. O plicích, či játrech ani zmínka. Také se lišilo zvíře, které myslivec zabil. V původní verzi to bylo mládě divočáka, pozdější srnka ovšem naprosto převládá v obecném povědomí.

To také potvrzuje mou domněnku, že i toto filmové ztvárnění pohádky si zaslouží své místo.

9.2 Ztvárnění macechy z pohádky O Popelce

Pouze jako zajímavost bych ráda uvedla jedno ztvárnění Popelčiny nevlastní matky. Nejedná se o postavu, ale pouze o jakési znázornění představy dítěte T (5). Takto si prý představuje Popelčinu nevlastní matku. Připojuji také komentář dítěte..

„Já, když vždycky chci malovat macechu, tak namaluju počmáranice a to je ta macecha, protože já chci , aby byla škaredá. To je prostě jenom takové hnusné počmrkanice. Já to dělám tak, že to jenom počmárám. Že tam nakreslím jenom takové čárky a to je ono. Ona je jako taková, že se strašně zaklání dozadu, aby ji nikdo neviděl. Že ani nechce, protože ona nechtěla, aby ji někdo viděl, že aby se jí někdo smál. Ona si to nepřála.

A zde je obrázek oné macechy.

obr. 4. Popelčina macecha-děts. představa

ZÁVĚR

Závěr mé bakalářské práce je, že nejenom že jsou pohádky velice důležité pro vývoj dětí, což se můžeme dočíst ve velkém množství literatury, která je k tomuto tématu napsána, ale i pro vývoj dospělých a celého světa.

Také bych ráda napsala, že nejenom pohádky jsou důležité pro děti, ale i děti pro pohádky. Protože jejich mysl naprosto neopakovatelně a nenapodobitelně nakládá s informacemi, které jim pohádky poskytují. A ony tyto prožitky zprostředkovávají nám. A budeme-li dostatečně vnímaví, tak nás to může v mnohém obohatit.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-284-3.
- [2] ČEŇKOVÁ, Jana a kol. *Vývoj literatury pro děti a mládež : a její žánrové struktury*. Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.
- [3] ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. Praha: Albatros, 1990. ISBN 13-858-90.
- [4] ERBEN, Karel Jaromír. *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění.
- [5] von FRANZ, Marie-Louise. *Psychologický výklad pohádek*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-260-2.
- [6] GRIMM, Jacob, GRIMM, Wilhelm. *Pohádky*. Praha : Odeon, 1988. ISBN 01-024-88.
- [7] GRIMM, Jacob, GRIMM, Wilhelm. *Sněhurka*. Praha : Státní nakladatelství dětské knihy, 1958.
- [8] HELDOVÁ, Jacqueline. *V říši obrazotvornosti : děti a fantastická literatura*. Praha : Albatros, 1985.
- [9] LURKER, Manfred. *Slovník symbolů*. Praha : Euromedia group k.s., 2005. Univerzum. ISBN 80-242-1588-8.
- [10] MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha-Litomyšl : Nakladatelství Ladislav Horáček-Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
- [11] NĚMCOVÁ, Božena. *Národní pohádky*. 5. vyd. Praha : Albatros, 1972.
- [12] PERRAULT, Charles, D'AULNOY, Marie-Catherine, DE BEAUMONT, Jean-Marie Leprince. *Francouzské pohádky*. Praha : Odeon, 1990. ISBN 80-207-0118-4.
- [13] PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádek a jiné studie*. 2. vyd. Jinočany : Nakladatelství H & H, 2008. ISBN 987-80-7319-085-9.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Popelčiny sestry, macechy a Popelka.....	str. 43
Obr. 2. Popelka a její nevlastní sestra.....	str. 44
Obr. 3. Sněhurka a zlá Královna.....	str. 54
Obr. 4. Popelčina macecha-děts. Představa.....	str. 56

SEZNAM PŘÍLOH

P I základní stuktura otázek

PŘÍLOHA P I: ZÁKLADNÍ STRUKTURA POKLÁDANÝCH OTÁZEK

Kolik máš let?

Čtou ti doma rodiče pohádky?

Kterou máš nejraději a proč?

O čem je tvoje oblíbená pohádka? (zvířátka, princezny, strašidla...)

pohádka O Popelce

Jak si představuješ Popelku? A její sestry?

Proč si myslíš, že na Popelku byli všichni tak zlí? A proč se jí tatínek nezastal?

Kdo se Ti z celé pohádky líbí nejvíc?

Je něco, čemu v pohádce nerozumíš?

Jaký byl podle tebe princ z Popelky?

Dokážeš si představit vlastní Popelčinu maminku?

pohádka O perníkové chaloupce.

Proč myslíš, že byla chaloupka z perníku?

Myslíš si, že maminka Jeníčka a Mařenky byla hodná? A proč?

Jaký byl tatínek Jeníčka a Mařenky?

Jací byli Jeníček a Mařenka?

Proč děti chytila ježibaba?

Bylo správné, že ojídaly perníkovou chaloupku?

Co si myslíš o ježibabě? Jaká podle tebe byla? Byla chytrá?

Proč chtěla sníst Jeníčka? Proč ne Mařenku?

pohádka O Sněhurce a sedmi trpaslících

Dokážeš vyjmenovat některé postavy?

Proč měla královna kouzelné zrcadlo? A proč mluvilo?

Proč neměla královna Sněhurku ráda?

Proč chtěla být královna nejkrásnější?

Vzpomeneš si, kdo zachránil Sněhurku před tím, než se dostala k trpaslíkům?

Jaký podle tebe myslivec byl?

Víš kolik bylo v pohádce trpaslíků? A proč myslíš, že jich bylo zrovna tolik?

Vzpomeň si ještě na jiné čísla z předešlých pohádek?

Bylo Ti někdy Sněhurky líto? A proč?